

ГОДИШНИКЪ НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТЪ
ИСТОРИКО-ФИЛОЛОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТЪ — КНИГА XXXII. 9.
ANNUAIRE DE L'UNIVERSITÉ DE SOFIA
FACULTÉ HISTORICO-PHILOLOGIQUE — TOME XXXII. 9.

НѢКОЛКО БЕЛЕЖКИ КЪМЪ БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ

ОТЪ

В. БЕШЕВЛИЕВЪ

KLEINE BEITRÄGE ZUR BULGARISCHEN GESCHICHTE

VON

W. BESCHEWLIEW

СОФИЯ — SOFIA
ПРИДВОРНА ПЕЧАТНИЦА — IMPRIMERIE DE LA COUR
1936

Нѣколко бележки къмъ българската история

I. Кой е билъ наследникътъ на Крума?

Сведения за наследника на Крума ни даватъ следнитѣ византийски текстове:

1. *Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae* ed. H. Delehaye. Bruxelles 1902, col. 414—416:

4. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἄθλησις τῶν ἁγίων μαρτύρων Μανουὴλ, Γεωργίου, Λέοντος, Μαρίνου, Πέτρου καὶ τῶν λοιπῶν τριακοσίων ἑβδομήκοντα <ἑπτά>.¹ Οὗτοι οἱ ἅγιοι ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ τόπων ὄντες, τὴν Ἀδριανούπολιν κατέκουν. Οἱ Βούλγαροι δέ, οἱ ἀχάριστοι καὶ ἀμνήμονες, ἦκον Ῥωμαίους καταστρεψόμενοι· Θράκας δὲ καὶ Μακεδόνας αἰχμαλωτίσαντες καὶ αὐτὴν τὴν βασιλίδα κατατρέχοντες ἐν Ἀδριανουπόλει παρεγένοντο. Καὶ αὐτῇ² τρισὶν ἡμέραις προσμείναντες εἶλον. Ἐπράττετο δὲ ταῦτα Λέοντος τοῦ δυσσεβοῦς Ἀρμενίου βασιλεύοντος καὶ Κρούμου τοῦ Βουλγαρικοῦ ἔθνους κατάρχοντος. Ἐπεὶ δὲ Κρούμος, ὁ τῶν Βουλγάρων ἑξαρχος, ἐγκρατὴς ἐγένετο τῆς πόλεως, ἐξέβαλεν ἔξω πάντα, χιλιάδας τὸν ἀριθμὸν τεσσαράκοντα.³ σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ τὸν ἁγιώτατον ἐπίσκοπον ἐκβαλὼν κατὰ τοῦ αὐχένος ὑπὸ γῆν ριφέντα πεπάτηκε. Κρούμου δὲ τὸ ζῆν ἀπορρήξαντος, Δούκουμος τὴν ἀρχὴν δέχεται.⁴ καὶ αὐτοῦ κατὰ πόδας τεθνηκότος, Δίτζευγος⁵ ἄρχων τῶν Βουλγάρων γνωρίζεται, δεινὸς καὶ στυγητὸς· ὃς τὸν μέγαν ἀρχιερέα⁶ Μανουὴλ μέσον διχάσας καὶ τὰς χεῖρας τοῖς ὄμοις ἀποτεμῶν, βορὰν τοῖς κυσὶ παρέδωκεν· Ὅς ἀορασίᾳ πληγεὶς ὑπὸ τῶν οἰκείων ἀναιρεῖται. Μουρτάγων δὲ τὴν ἀρχὴν δεξάμενος, ἅπαντας τοὺς χριστιανοὺς μὴ πειθομένους

¹ *Om.* S. τὸν ἀριθμὸν τοῖς Sa.

² ταύτῃ Sa.

³ τὸν ἀριθμὸν μ' χιλιάδας Sa.

⁴ ὄιαδέχεται Sa.

⁵ Въ славянския прологъ: Диценгъ.

⁶ ἀρχιερέαν S.

τὸν Χριστὸν ἀρνήσασθαι, ἐξ ἀνθρώπων ποιεῖ,⁷ καὶ οὐς μὲν δεσμοῖς καὶ στρεβλώσεσιν ὑποβάλλων, οὐς δὲ ἀπανθρώποις αἰκίαις τιμωρούμενος, τῆς παρούσης ζωῆς ἀπερρήγνυε. Τὸν δὲ ἐν ἀγίοις ἀρχιερέα Δεβελτοῦ Γεώργιον καὶ Πέτρον ἐπίσκοπον ῥάβδοις ἀπανθρώπως⁸ κατακόψας, ξίφει τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἀπέτεμε, Πάρδον δὲ τὸν ἱερώτατον πρεσβύτερον λιθολευστούμενον θανάτῳ πικρῷ κατεδίκασεν.⁹ ὡσαύτως καὶ ἕτερον πλῆθος¹⁰ τριακοσίων¹¹ ἑβδομήκοντα ἑπτὰ ἢ καὶ πλεῖον ὑπαρχόντων¹² τῆ τοῦ ξίφους τιμωρία ὑπέβαλε.¹³ Λέοντος δὲ τοῦ ἐν ἀγίοις ἐπισκόπου Νικαίας, τῆ θέσει εὐνούχου, ξίφει τὴν γαστέρα διέρρηξε, καὶ ἕτερον Λέοντα καὶ Ἰωάννην τοὺς τῶν χριστιανῶν στρατηγούς καὶ Γαβριὴλ καὶ Σιόνιον μαχαίρα ἀπέτεμε.¹⁴ Γεώργιον τὸν γενναιότατον καὶ ἐτέρους πολλοὺς διαφοροῖς¹⁵ αἰκίαις τιμωρησάμενος, ἐθανάτωσεν· Οὐ μόνον γὰρ οὗτος ὁ μιαιώτατος Μουρτάγων, ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ διαδοχὴν Βουλγαρικοὶ γενόμενοι ἄρχοντες πάντας τοὺς τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦντας ἀνήρουν.

2. Menologium Basilii (*Migne Patrologia Graeca* t. 117, p. 276 D — 277 A)

s. m. Januario, die 23:

Ἄθλησις τῶν ἀγίων Μανουὴλ, Γεωργίου, Λέοντος, καὶ σὺν αὐτοῖς ὑπὸ τῶν ἀθέων Βουλγάρων σφαγέντων, ἐπὶ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου, Κροῦμος ὁ τῶν Βουλγάρων ἄρχων, μετὰ λαοῦ πολλοῦ, ἀπελθὼν εἰς Ἀδριανούπολιν τῆς Θράκης, ἐκράτησεν αὐτῆς, νόμῳ πολέμου. Καὶ μετὰ τῆς πόλεως ἐπίασε καὶ τὸν ἀγιώτατον ἐπίσκοπον Μανουὴλ. Καὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἀποκόψας ἀπὸ τῶν ὤμων πρῶτον· ἔπειτα μέσον μετὰ τοῦ σπαθίου κόψας, ἔρριψε τοῖς θηρίοις βρωμα. Καὶ διὰ τὴν ἁμαρτίαν τυφλωθεὶς ἐμισήθη παρὰ τοῦ οἰκείου λαοῦ, καὶ παρ' αὐτοῦ μετὰ σχοινίων ἀπεπνίγη. Διαδεξάμενος τὴν ἀρχὴν τῶν Βουλγάρων Τζόκος ὁ ἀθρόωτατος, συνήγαγε πάντας τοὺς κρατηθέντας Χριστιανοὺς, στρατηγούς, πρεσβυτέρους, διακόνους καὶ λαϊκοὺς, καὶ κατηνάγκασεν ἀρνήσασθαι τὸν Χριστιανισμόν. Οὐπω γὰρ ἦσαν

⁷ ἐποίει Sa.

⁸ ἀνηλεῶς Sa.

⁹ (Πάρδον — κατεδίκασεν) *om. hic* Sa.

¹⁰ ἀνδρῶν ὡσεὶ *add.* Sa.

¹¹ τριακοσίοος S.

¹² ὑπάρχοντας Sa.

¹³ καθυπέβαλε Sa.

¹⁴ *hic habet* Sa. *ea quae in S. leguntur supra lin. 4—6* (Πάρδον — κατεδίκασεν).

¹⁵ διαφοροῦς S, Sa.

οί Βούλγαροι Χριστιανοί· καὶ μὴ πεισθέντας, τοὺς μὲν ἀπεκεφάλισε, τοὺς δὲ διαφόρως τιμωρησάμενος καὶ ἀνηλεῶς ἐφθνευσεν.

3. Vita Basilii imperatoris (= Theophanis Continuati Chronographia ed. Bonn. lib. V) 216₁₂ — 218₂:

Ἐπεὶ δὲ Κροῦμος ἐκεῖνος, ὁ τῶν Βουλγάρων ἄρχων, εἰς τὰς πρὸς Ῥωμαίους ἐξυβρίσας σπονδὰς πολέμιον χάρακα τῇ Ἀδριανουπόλει ἐβάλετο, καὶ χρόνον προκαθίσας συχνὸν ὁμολογία ταύτην διὰ τὴν τῶν ἀναγκαίων ἔνδειαν παρεστήσατο, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ πάντα μετὰ καὶ Μανουὴλ τοῦ ἀρχιερέως τῆς τοιαύτης πόλεως εἰς Βουλγαρίαν μετήγαγε, συνέβη μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοὺς τοῦ Βασιλείου γεννήτορας, ἔτι τοῦτον ἐν τοῖς σπαργάνοις ἔχοντας, εἰς τὴν τῶν Βουλγάρων ἀπαχθῆναι γῆν· ἔνθα τὴν οἰκείαν τῶν Χριστιανῶν πίστιν ἀνόθευτον διασώζοντες ὃ τε θαυμάσιος ἐκεῖνος ἀρχιερεὺς καὶ ὁ σὺν αὐτῷ λαὸς πολλοὺς τῶν Βουλγάρων πρὸς τὴν ἀληθινὴν πίστιν μετήγαγον τοῦ Χριστοῦ (οὐπω γὰρ ἦν τὸ ἔθνος μετηνεγμένον πρὸς τὴν εὐσέβειαν) καὶ πολλαχοῦ τὰ τῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας κατεβάλλοντο σπέρματα, τῆς ἐθνικῆς τοὺς Σκύθας πλάνης μετέλκοντες καὶ πρὸς τὸ τῆς θεογνωσίας μετάγοντες φῶς. Ἐφ' οἷς ὄργην κατ' αὐτῶν κινηθεὶς Μουτράγων ὁ τοῦ Κρούμου διάδοχος αὐτόν τε τὸν ἱερώτατον Μανουὴλ καὶ πολλοὺς τοὺς ἐπὶ τούτῳ ἐνδεικνυμένους, ὡς οὐκ ἴσχυσε πειράσας πείσαι ἀποστῆναι Χριστοῦ, μετὰ πολλὰς αἰκίας τῷ διὰ μαρτυρίου θανάτῳ παρέπεμψεν. καὶ οὕτω συνέβη πολλοὺς τῶν τοῦ Βασιλείου συγγενῶν μαρτυρικῆς εὐκλείας τυχεῖν, ὡς μηδὲ τῆς ἐντεῦθεν σεμνότητος αὐτόν ἀμοιρεῖν. ἄρτι δὲ ἐπισκεπτομένου θεοῦ τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ τὴν ἔξοδον αὐτοῖς πρυτανεύοντος (ὁ γὰρ τῶν Βουλγάρων ἄρχων μὴ δυνάμενος ἐπὶ πολὺ πρὸς τὰς Ῥωμαϊκὰς δυνάμεις ἀνταγωνίζεσθαι πάλιν εἰς ὑπόπτωσιν ἔνευεν), ἐν τῷ ἐπισυνάγεσθαι πρὸς τὸν ἄρχοντα τὸν εἰς τὰ οἰκεῖα ἀπολύεσθαι μέλλοντα λαὸν τῶν Χριστιανῶν, ἰδὼν τὸν παῖδα Βασίλειον τῇ τε μορφῇ ἔλευθέριον καὶ χαρίεν ὑπογελῶντα καὶ περισκαίροντα πρὸς ἑαυτὸν ἐφειλκύσατο, καὶ μῆλον θαυμαστὸν τῷ μεγέθει ἐπέδωκεν. Ὁ δὲ παῖς ἀκάκως καὶ θαρραλέως τοῖς τοῦ ἄρχοντος ἐπερειδόμενος γόνασιν ἐν τῷ ἀπλάστῳ ἦθει τὴν οἰκείαν εὐγένειαν ἐπεδείκνυτο, ὡς ἐκπλαγῆναι μὲν τὸν ἄρχοντα, διαγριαίνεσθαι δὲ λεληθότως τὴν δορυφόρον τάξιν αὐτοῦ.

Ἄλλ' ἵνα τὰ ἐν μέσῳ συντέμω, ἐξῆλθεν εὐμενεῖα θεοῦ πρὸς τὰ

οἰκεῖα ἅπας ὁ ἀπαχθεὶς ὡς. αἰχμάλωτος λαὸς τῶν Χριστιανῶν, συνεξήλθον δὲ καὶ οἱ τοῦ Βασιλείου γονεῖς, τὸν φίλτατον ἑαυτῶν παῖδα προσεπαγόμενοι.

4. Georgius Cedrenus ed. J. Bekker. t. II, Bonnae 1839, p. 184₁₉— 186₁₇:

Ἐπεὶ δὲ Κροῦμος ὁ τῶν Βουλγάρων ἄρχων, ταῖς κατὰ Ῥωμαίων νίκαις πεφουσημένος, μέγα στρατόπεδον ἀγείρας ἐπολιόρκει τὴν Ἀδριανούπολιν, μηδενὸς χεῖρα ἀντᾶραι τούτῳ τολμῶντος ἀνυποστάτῳ τυγχάνοντι διὰ τὰς προηγησαμένης εὐτυχίας, χρόνον τῇ πόλει περικαθίσας ἐφ' ἱκανὸν ὠμολόγει ταύτην διὰ τὴν τῶν ἀναγκαίων ἔνδειαν παραστήσασθαι, πάντας τοὺς ἐν αὐτῇ, οἷς ἠριθμεῖτο καὶ ὁ τῆς πόλεως ἀρχιερεὺς Μανουήλ, εἰς Βουλγαρίαν μετέστησε. συνέβη μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοὺς τοῦ Βασιλείου¹ γεννήτορας, ὑπομάζιον αὐτὸν ἔτι φέροντας, εἰς τὴν τῶν Βουλγάρων ἀπαχθῆναι γῆν. ἔνθα αὐτὸς τε ὁ κλεινὸς ἀρχιερεὺς καὶ οἱ τοῦ Βασιλείου γεννήτορες καὶ τὸ σὺν τῷ ἀρχιερεῖ πλῆθος ἀνόθευτον τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν διατηρήσαντες πολλοὺς τῶν Βουλγάρων πρὸς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν μετήγαγον, μήπω τοῦ ἔθνους μετηγμένου πρὸς θεοσέβειαν, καὶ πολλαχοῦ τῆς Βουλγαρικῆς γῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας κατεβέβληντο σπέρματα. ἀλλὰ Κροῦμος μὲν ἔφθη καταλύσασθαι τὴν ζωὴν, Κρυτάγων² δὲ ὁ τούτου διάδοχος πολλῶ τὸν ἀπελθόντα νικῶν εἰς θηριωδίαν, αὐτὸ τὸ γινόμενον οὐκ ἀγνοήσας, καὶ ὅτι τὸ τῶν Βουλγάρων γένος ἠρέμα πρὸς Χριστιανισμὸν μεταφέρεται, θυμοῦ πλήρης καθίσταται καὶ τὸν τε θεῖον ἀρχιερέα Μανουήλ καὶ τοὺς ἐξοχωτάτους τῶν περὶ αὐτὸν μετὰ θυμοῦ παραστησάμενος πρῶτον μὲν ἠπίως μεταστῆσαι ἐπειρᾶτο καὶ ὁμαλῶς τῆς ὀρθοδόξου καὶ ἀμωμήτου τῶν Χριστιανῶν πίστεως, ἐπεὶ δὲ κρείττους αὐτοὺς κατενόησε καὶ ὑποσχέσεων καὶ ἀπειλῶν, μετὰ πολλὰς αἰκίας τῷ διὰ μαρτυρίου παρεδωκε³ θανάτῳ. καὶ Μανουήλ μὲν ὁ κλεινὸς ἀρχιερεὺς οὕτῳ τῷ διὰ μαρτυρίου τέλει συνάμα τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἐμφανέσι τὴν ἑαυτοῦ ἐπισφραγίζει ζωὴν, καὶ πολλοὺς τῶν καθ' αἷμα συνέβη προσηκόντων μαρτυρικῆς εὐκλείας ἀξιωθῆναι. ἐπεὶ δὲ ἔδει ποτὲ καθόδου τυχεῖν τοὺς ὑπολελειμμένους αἰχμαλώτους, ἄνωθεν τοῦ θεοῦ τὴν ἔξοδον αὐτοῖς πραγματευομένου, ὁ τῶν Βουλγάρων ἀρχηγὸς πολλάκις θραυσθεὶς, καὶ μὴ δυνάμενος ἐπὶ πλέον πρὸς τὰς Ῥωμαϊκὰς δυνάμεις ἀντικαθίστασθαι,

¹ βασιλέως libri.

² Κουτράγων C.

³ παραδίδοσι C.

εἰρήνην ἀντὶ τῆς μάχης ἀσπάζεται καὶ ἀπολύει τῆς αἰχμαλωσίας τὸν λαόν. ἄρτι δὲ συναλιζόντων¹ τῶν αἰχμαλώτων, καὶ μελλόντων ἤδη πρὸς τὰ πάτρια ἦθη παλινοστεῖν, καὶ ὁ ἄρχων θεωρὸς ἐγένετο τῶν αἰχμαλώτων, καὶ τὸν παῖδα κατιδὼν Βασίλειον ἤδη τὴν παιδικὴν παραλλάσσοντα ἡλικίαν καὶ τῆς ἐφήβου ἀπτόμενον πρὸς ἑαυτὸν μετεκαλεῖτο, ἐλευθέριον ἰδὼν ἐνορῶντα καὶ χαρίεν ὑπογελῶντα καὶ περισκαίροντα, καὶ ἐγγὺς παραστάντα ταῖς χερσὶν ἠθέλησε² κατασχεῖν καὶ ἀσπάσασθαι καὶ μῆλον ὑπερφυῆς τὸ μέγεθος αὐτῷ παρασχεῖν. ὅπερ οὗτος ἀκάκως πάνυ καὶ θαρραλέως τοῖς τοῦ ἄρχοντος ἐπερειδόμενος γόνασι διδόμενον ὑπεδέξατο, ἐν τῷ ἀπλάστῳ ἦθει καὶ ἀπεριέργῳ τὴν ἑαυτοῦ εὐγένειαν ἐνδεικνύμενος, ὡς ἐκπλαγῆναι μὲν τὸν ἄρχοντα, ἀγανακτεῖν δὲ λεληθότως τοὺς ὑπ' αὐτόν, εἰ τοιοῦτος ὢν³ ὁ νέος συγχωροῖτο οἴκοι παλινοστεῖν. ἀλλ' ἀπελύθη⁴ ὁμοῦς εὐμενεῖα θεοῦ ὁ αἰχμάλωτος τῶν Ῥωμαίων λαός ἀπαθής, συνεξῆλθον δὲ οἱ τοῦ Βασιλείου γονεῖς, τὸν φίλτατον ἑαυτῶν παῖδα προσεπαγόμενοι.

5. Theophylacti Bulgariae Archiepiscopi Opera etc. t 4 (*Migne Patrologia Graeca*, t. 126, p. 192 A— B), 29:

Κρούβου δὲ τινος τῶν Βουλγάρων ἄρχων τῆς ἄλλας τε πολλὰς πόλεις τῶν Ῥωμαίων καταδριμόνος, καὶ τὴν περιώνυμον ἐλόντος Ἀδριανούπολιν, καὶ τοὺς ταύτης ἐξανδραποδισαμένου οἰκῆτημα, καὶ πρὸς τὰς πορωτέρω πόλεις, ἃς προκατέχων ἦν, μετοικίσαντος, ἐν τοῖς μετοικισθεῖσι τούτοις ἦν τις ἀνὴρ Κινάμων ὀνόματι, καὶ τὸ μὲν ἔξωθεν εἶδος λαμπρὸς καὶ ὠραῖος, τὴν δὲ ψυχικὴν εὐπρέπειαν τῶν κατ' αὐτὸν γενομένων ἐπισημότερος καὶ θεοειδέστερος. Οὗτος ἐν τῇ τῶν αἰχμαλώτων διανομῇ τῷ τοῦ Κρούβου υἱῷ Ὀμβριτάγῳ ἀπεκληρώθη.

Отъ сведенията на приведенитѣ извори могатъ да се съставятъ две различни мнения за наследника на Крума. Така споредъ Синаксара и Менология на Василия II, излиза, че прѣкиятъ наследникъ на Крума не е билъ Омуртагъ и че между Крума и Омуртага е имало нѣколко други владѣтели: Цокъ, Дукумъ и Дицевгъ. Това мнение е било изказано на времето отъ К. Иречекъ.⁵ То е било възприето и отъ английския

¹ συναλιζόντων C, in margine συναθροισμένων.

² ἠθέλησε om. C.

³ ἦν C.

⁴ ἀπεληλύθεισαν C.

⁵ *История на България*, издание Славчевъ, стр. 100.

историкъ J. Bury,¹ който дори допускалъ, че въ България следъ смъртъта на Крума е имало вжтрешни размирици и борби за наследството на престола.

Противното мнение е застъпвалъ Хр. М. Лопаревъ въ статията си „*Двъ замѣтки по древней болгарской исторіи*“.² Тукъ той, следъ като разглежда Менология на Василия II и славянския преводъ на Синаксара т. н. „Славянски Прологъ“, пише следното: „Новѣйшіе ученые (напр. Иречекъ) допускають возможность правленія двухъ послѣднихъ воеводъ, однако едва-ли съ достаточнымъ основаніемъ. Менологій — источникъ ненадежный, онъ составленъ болѣе чѣмъ на сто лѣтъ позже разбираемой нами эпохи и кромѣ того носить на себѣ печать слишкомъ очевиднаго религіознаго усердія въ поясненіи историческихъ фактовъ. Крумъ не ослѣпъ, онъ былъ любимъ своими поддаными до конца дней и не былъ задушенъ. Съ другой стороны мы имѣемъ три свидѣтельства греческія же — Константина Порфиророднаго, Кедрина и (непрямое указаніе) Теофилакта, архіепископа болгарскаго, что діáδοχος Крума былъ сынъ его Омуртагъ. Что касается до Цока, то, можетъ быть, слѣдуетъ согласиться съ архіеп. Филаретомъ, что Цокъ (имя это встрѣчается и понынѣ въ Болгаріи) никогда не былъ владѣтельнымъ княземъ, а былъ только военачальникомъ. Вѣроятно, что и Дукумъ и Диценгъ были не болѣе, какъ военными правителями, на что, повидимому, указываетъ и самое названіе перваго изъ нихъ (Δούξ)“.

Това мнение е възприето отъ В. Н. Златарски³ само съ тази разлика, че той смѣта Цокъ и Дукумъ за една и сѣща личностъ.

Напоследъкъ Н. Grégoire въ статията си „*Les sources épigraphiques de l'histoire bulgare*“⁴ наново разгледа въпроса. Тукъ той използва за пръвъ пѣтъ Цариградския Синаксаръ, т. е. грѣцкия оригиналъ на т. н. Славянски Прологъ и се присъедини къмъ мнението, че Омуртагъ не е билъ прѣкиятъ наследникъ на Крума. Grégoire прие, че Крумовиятъ наследникъ е билъ Цокъ, когото той отъждестви съ Дукума отъ Синаксара. Що се касае до Дицевгъ, той допусна, че това е

¹ *The Bulgarian Treaty of 814 and the Great Fence of Thrace* въ The English histor. Review, april 1910, 278, сжщо *A History of the Eastern Roman Empire from the fall of Irene to the accession of Basil I*. London 1912, 359—360 = Извѣстия на Ист. Д-во, кн. IV (1915) 134—135.

² Отд. отпеч. отъ *Записки импер. руск. археол. общества* III 1888, стр. 8—9.

³ *Сюлейманкьойскіята надпись* въ Изв. на Българ. Археол. Д-во III (1912/13) 138—142 и *История на Българската държава* I I София 1918, 293—294 и заб. 1, 2, 3 и стр. 424—425.

⁴ *Byzantion* IX (1934) 762—767.

въ сжщностъ развалената титла ичургу булиасъ на Цокъ, преди да стане канъ.

За да се отговори правилно на въпроса, кой е билъ наследникътъ на Крумъ, необходимо е да се опредѣли преди всичко времето, когато сж съставени приведенитѣ извори, да се изпита тѣхната достовѣрностъ и да се установи, доколкото е възможно, отъ где сж почерпили сведенията си и евентуалната имъ зависимостъ.

За Vita Basilii е известно, че е написана отъ императора Константинъ Порфирогенетъ между 945—959 г.¹ Това съчинение е послужило за изворъ на Иоанъ Скилица², отъ когото Кедринъ е преписалъ навѣрно³ дословно приведения текстъ. Обаче Скилица—Кедринъ не предава робски въпросното мѣсто отъ Vita Basilii. Той не само го е видоизмѣнилъ въ стилно отношение, но е направилъ нѣколко поправки, които сж отговаряли повече на истинското положение на нѣщата. Така срещу 216₁₂: ἐπεὶ δὲ Κροῦμος ἐκεῖνος, ὁ τῶν Βουλγάρων ἄργῶν, εἰς τὰς πρὸς Ῥωμαίους ἐξυβρίσας σπονδὰς πολέμιον χάρακα τῆ Ἀδριανουπόλει ἐβάλετο въ Vita Basilii намираме у Скилица — Кедринъ 184 19: ἐπεὶ δὲ Κροῦμος ὁ τῶν Βουλγάρων ἄργῶν, ταῖ κατὰ Ῥωμαίων νίκαις πεφουσημένος, μέγα στρατόπεδον ἀγεύρας ἐπολιόρκει τὴν Ἀδριανούπολιν. Съобщението на Константинъ Порфирогенета, че Крумъ, като развалилъ мирнитѣ договори съ византийцитѣ, билъ нападналъ Одринъ, се дължи или на недоразумение или, което е по-вѣроятно, на желанието да се представятъ българитѣ като клетвопрестѣпници, нарушители на мирнитѣ договори и виновници за война. Може би, това да е написано подъ дълбокитѣ впечатления оставени у невръстния още юноша Константинъ Порфирогенетъ отъ Симеоновитѣ походи срещу Византия презъ 914 год., когато Одринъ е билъ превзетъ съ подкупъ или презъ 922 г., когато обсадениятъ Одринъ падналъ поради гладъ въ рѣцетѣ на Симеона, т. е сжщо, както въ времето на Крума⁴. Въ всѣки случай авторътъ на Vita Basilii изразява тукъ неприязненостъта си къмъ българитѣ. Напротивъ Скилица—Кедринъ е направилъ своя изворъ съобразно действителното положение на събитията както при убийството на Михаилъ III.⁵ Сжщото, по-точно излагане на събитията, намираме и въ следния случай. Въ Vita Basilii 217 стои: ὁ γὰρ τῶν Βουλγάρων ἄρχων μὴ δυνάμενος ἐπὶ πολὺ πρὸς τὰς Ῥωμαϊκὰς δυνάμεις ἀνταγωνίζεσθαι πάλιν εἰς ὑπόπτωσιν

¹ F. Hirsch *Byzantinische Studien* Leipzig 1876, 225 и сл., K. Krumbacher *Geschichte der byzantinischen Litteratur* 2 Aufl. München 1897, 253. A. Vogt *Basile I et la civilisation byzantine* Paris 1908, VI—VIII.

² Вж. Hirsch 370 и Krumbacher 367.

³ Вж. Hirsch 376 и Krumbacher 369.

⁴ В. Н. Златарски *История* I 2, 378—379 и 439—440.

⁵ Hirsch 370.

ένευεν, докато Скилица-Кедринъ пише следното: 185-186: ὁ τῶν Βουλγάρων ἀρχηγὸς πολλάκις θραυσθεὶς καὶ μὴ δυνάμενος ἐπὶ πλέον πρὸς τὰς Ῥωμαϊκὰς δυνάμεις ἀντικαθίστασθαι εἰρήνην ἀντὶ τῆς μάχης ἀσπάζεται. Срецу 217: ἐφ' οἷς πρὸς ὀργὴν κατ' αὐτῶν κινήθεις Μουτράγων ὁ τοῦ Κρούμου διάδοχος... в Vita Basilii стои 185; ἀλλὰ Κροῦμος μὲν ἔφθη καταλύσασθαι τὴν ζωὴν, Κρυτάγων δὲ ὁ τούτου διάδοχος πολλῶ τὸν ἀπελθόντα νικῶν εἰς θηριωδίαν, αὐτὸ τὸ γινόμενον οὐκ ἀγνοήσας, καὶ ὅτι τὸ τῶν Βουλγάρων γένος ἡρέμα πρὸς χριστιανισμὸν μεταφέρεται, θυμοῦ πλήρης καθίσταται у Скилица—Кедринъ. Следователно краткото съобщение на Vita Basilii е било преразказано съ повече думи отъ Скилица—Кедринъ и освенъ това е вмъкнато пояснителното изречение ἀλλὰ Κροῦμος μὲν ἔφθη καταλύσασθαι τὴν ζωὴν, което липсва съвършено в Vita Basilii. Сжщото разширено преразказване намираме и в останалата част на приведения текстъ. Отъ съпоставката на приведенитѣ мѣста отъ Vita Basilii и Кедринъ, като оставимъ на страна изтъкнатитѣ различия, които нѣматъ никакво значение за занимаващия ни въпросъ, се вижда ясно, че текстътъ на Кедринъ е написанъ въз основа на Vita Basilii. Затова Скилица—Кедринъ, като изворъ за нашия въпросъ, е безъ значение при наличността на Vita Basilii.

За Menologium Basilii се приема¹, че е съставенъ преди 984 г. по заповѣдь на императора Василий II (976—1025 г.). Приведениятъ пъкъ текстъ, който в случая ни интересува, е написанъ най-рано следъ 865 г., както това личи отъ забележката: Οὐπω γὰρ ἦσαν οἱ Βούλγαροι Χριστιανοί. Точната или поне приблизителната дата на приведения текстъ не може да се опредѣли. Обаче азъ мисля, че тази дата е по-скоро къмъ 984 г., отъ колкото къмъ 865 г.

Точната дата и на Цариградския Синаксаръ не е известна. Но изглежда, че в началото на X в. той е билъ вече съставенъ в основнитѣ си части². Това обаче важи за цѣлия текстъ на Синаксара, но не и за отдѣлнитѣ сведения, които той ни съобщава. Приведениятъ текстъ, който е важенъ за насъ, самъ ни дава единъ terminus ante quem за времето, отъ което произлизатъ сведенията. Това е следната забележка: Οὐ μόνον γὰρ οὗτος ὁ μιарώτατος Μουρτάγων, ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ διαδοχὴν Βουλγαρικοὶ γενόμενοι ἄρχοντες πάντας τοὺς τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦντας ἀνήρουν. Отъ тази забележка личи ясно, че текстътъ произлиза отъ време, когато българитѣ още не сж били възприели християнството т. е. преди 865 г. Сжщата забележка ни дава възможность да се установи още по-точно времето, отъ което произхождатъ сведенията. Споредъ бележката не само Омуртагъ, но и неговитѣ наследници (οἱ κατὰ διαδοχὴν) преследвали християнитѣ. Обаче следъ Омуртага

¹ Вж. за това Migne *Patrologia graeca* t. 117, p. 18.

² Вж. за това *Synaxarium* etc. p. LIII—LVI.

само за Маламиръ имаме сигурни сведения, че той е гонѣль християнитѣ.¹ Следователно сведенията въ приведения текстъ произлизатъ или отъ времето на Маламира или наскоро следъ неговото време, т. е. най-късно между 836—837. Или съ други думи казано, сведенията въ нашия текстъ сж написани следъ около 20 години отъ разказванитѣ събития. Следователно Цариградския Синаксаръ е най-стариятъ изворъ за занимаващия ни въпросъ. Затова възражението, което се правѣше възъ основа на славянския преводъ, т. н. Прологъ, че този изворъ не дава вѣрни сведения, понеже произхожда отъ късно време, става безпредметно.

Цариградскиятъ Синаксаръ и Менологията на Василия сравнени помежду си показватъ неопровержими допирни точки:

Synaxarium etc.

Ἄθλησις τῶν ἁγίων μαρτύρων
Μανουήλ, Γεωργίου, Λέοντος,
Μαρίνου, Πέτρου καὶ τῶν λοιπῶν
τριακοσίων ἑβδομήκοντα <ἐπτά> .
. . . . .

. . . . . Ἐπράττετο δὲ ταῦτα
Λέοντος τοῦ δυσσεβοῦς Ἀρμενίου
βασιλεύοντος καὶ Κρούμου τοῦ
Βουλγαρικοῦ ἔθνους κατάρχοντος.
Ἐπεὶ δὲ Κρούμος, ὁ τῶν Βουλ-
γάρων ἑξαρχος, ἐγκρατὴς ἐγένετο
τῆς πόλεως, ἐξέβαλεν ἔξω πάν-
τας, χιλιάδας τὸν ἀριθμὸν τε-
σσαράκοντα· σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ
τὸν ἁγιώτατον ἐπίσκοπον ἐκβαλὼν
κατὰ τοῦ αὐχένος ὑπὸ γῆν ῥι-
φέντα πεπάτηκε. Κρούμου δὲ τὸ
ζῆν ἀπορρήξαντος, Δούκουμος τὴν
ἀρχὴν δέχεται. καὶ αὐτοῦ κατὰ
πόδας τεθνηκότος, Δίτζευγος ἄρ-

Menologium Basilii

Ἄθλησις τῶν ἁγίων
Μανουήλ, Γεωργίου, Λέοντος
καὶ σὺν αὐτοῖς ὑπὸ τῶν ἀθέων
Βουλγάρων σφαγέντων, ἐπὶ τῆς
βασιλείας Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας Λέοντος
τοῦ Ἀρμενίου,

Κρούμος ὁ τῶν Βουλγάρων ἄρ-
χων . . . ἐκράτησεν αὐτῆς,
νόμῳ πολέμου.

Καὶ μετὰ τῆς πό-
λεως ἐπίασε καὶ τὸν ἁγί-
ωτατον ἐπίσκοπον Μανουήλ.

¹ Вж. В. Н. Златарски *История* I 1, 332—334 и 447—449.

χων τῶν Βουλγάρων γνωρίζεται, δεινὸς καὶ στυγητὸς· ὃς τὸν μέγαν ἀρχιερέα Μανουήλ μέσον διχάσας καὶ τὰς χεῖρας τοῖς ὄμοις ἀποτεμῶν, βορὰν τοῖς κυσὶ παρέδωκεν· ὃς ἀορασίᾳ πληγείς, ὑπὸ ὧν οἰκείων ἀναιρεῖται,

Μουρτάγων δὲ τὴν ἀρχὴν δεξάμενος ἅπαντας τοὺς χριστιανοὺς μὴ πειθομένους τὸν Χριστὸν ἀρνήσασθαι, ἐξ ἀνθρώπων ποιεῖ· καὶ οὓς μὲν δεσμοῖς καὶ στρεβλώσεσιν ὑποβάλλων, οὓς δὲ ἀπανθρώποις αἰκίαις τιμωρούμενος, τῆς παρουσίας ζωῆς ἀπερρήγνυε.

Καὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἀποκύψας ἀπὸ τῶν ὄμων πρῶτον· ἔπειτα μέσον μετὰ τοῦ σπαθίου κόψας, ἔρριψε τοῖς θηρίοις βρῶμα. Καὶ διὰ τὴν ἀμαρτίαν τυφλωθεὶς ἐμισήθη παρὰ τοῦ οἰκείου λαοῦ, καὶ παρ' αὐτοῦ μετὰ σχοινίων ἀπεπνίγη.

Διαδεξάμενος τὴν ἀρχὴν τῶν Βουλγάρων Τζόκος ὁ ἀθρότατος, συνήγαγε πάντας τοὺς κρατηθέντας Χριστιανοὺς, στρατηγούς, πρεσβυτέρους, διακόνους καὶ λαϊκοὺς, καὶ κατηνάγκασεν ἀρνήσασθαι τὸν Χριστιανισμόν . . . . . Καὶ μὴ πεισθέντας, τοὺς μὲν ἀπεκεφάλισε, τοὺς δὲ διαφόρως τιμωρησάμενος καὶ ἀνηλεῶς ἐφόνευσεν.

Отъ тази съпоставка се вижда ясно, че приведенният текст отъ Менология има за основа или приведения текст отъ Синаксара, или че и двата текста сж имали една обща основа, при което Менологията предава общата основа въ съкратенъ видъ. Последното предположение е вѣрното. Защото въ Менология на Василия се срѣщатъ две важни подробности, които липсватъ въ Синаксара и затова могатъ да произлизатъ само отъ общата основа. Това сж: 1) съобщението, че ослѣпѣлиятъ български владѣтель билъ одушенъ съ вжжета (μετὰ σχοινίων ἀπεπνίγη) и 2) че името на владѣтеля, който събралъ плененитѣ християни (συνήγαγε πάντας τοὺς κρατηθέντας Χριστιανοὺς — и този пасажъ липсва въ Синаксара) и ги измъчвалъ, гласѣло Тζόκος, а не Μουρτάγων. Срецу тѣзи две подробности въ повече спрѣмо Синаксара, въ Менология сж изпуснати редъ други подробности. Така напр. тукъ не се споменуватъ имената на загиналитѣ по-важни мъченици, както е случаятъ въ Синаксара. Но това което е по-важно за насъ, е, че е пропуснатъ цѣлиятъ пасажъ, дето се говори за Δούκουμος и Δίτζευγος, въ следствие на което смъртъта

на Дицевга се явява като Крумова. Споредъ *Scriptor incertus*¹ Крумъ е умрѣлъ отъ естествена смъртъ, което се потвърждава и отъ Синаксара. Затова погрѣшно би било да се смѣта, че Менологиятъ на Василия ни дава нѣкакви други, повѣрни, сведения за смъртъта на Крума. Въ случая се касае очевидно за смѣване на две лица поради изпускане на междиния текстъ. Сигурно пакъ на сжщата причина се дължи и смѣването на Τζόκος съ Μουρτάγων. Въ общия изворъ на това мѣсто, може би, се е съобщавало, че на Τζόκος е било поржчано да събере пленниците християни и да ги накаже, ако не се откажатъ отъ вѣрата си. Както и да е, въ всѣки случай мѣстото, гдето се е говорѣло за Омуртага е било изпуснато въ Менология, а заедно съ това е изпаднало и името Μουρτάγων. Поради това Τζόκος е заелъ мѣстото на Омуртагъ въ Менология.

Че занимаващето ни мѣсто отъ Менология на Василия представя съкратения видъ на другъ текстъ, личи и отъ заглавието Ἀθλησις τῶν ἀγίων Μανουήλ, Γεωργίου, Λέοντος, καὶ σὺν αὐτοῖς κτλ. Въ нашия текстъ нигде не става дума за мжченицитѣ Георги и Леонъ, за които безспорно се е разказвало въ извора, както това се вижда отъ Синаксара. Съставительтъ на Менология е преписалъ механически заглавието, безъ да обърне внимание, че то вече не е отговаряло на съкратения текстъ. Следователно, както Цариградскиятъ Синаксаръ, така и Менология на Василия иматъ въ основата си единъ общъ изворъ, който въ Синаксара е предаденъ по-цѣлостно и поточно, а въ Менология въ съкратенъ видъ.

За написването на *Vita Basilii*, както е известно², Константинъ Порфирогенетъ е използвалъ хрониката на Генесия. Обаче приведенитѣ отъ насъ текстъ, който представя глава 4 на *Vita Basilii*, не се срѣща³. Истинността на съдържащия се въ тази глава разказъ за насилственото преселване на Василия и неговитѣ родители заедно съ другитѣ жители на Одринъ отъ канъ Крумъ въ земитѣ оттаткъ Дунава се потвърждава въ общи черти отъ продължението на Георги Монахъ, обаче въ подробноститѣ съобщението на Константинъ Порфирогенетъ, както изтъква Hirsch,⁴ съдържа нѣкои неточни сведения. Така преселницитѣ не сж върнати

¹ Вж. Leonis Grammatici *Chronographia* rec. Im. Bekker, Bonnae 1842, p. 348₁₀₋₁₆: ... ὡς φασίν τινες διασωθέντες τῆς αἰχμαλωσίας ἀπὸ Βουλγαρίας, περὶ τῆ μεγάλης πέμπτῃ τοῦ Πάσχα, ὁ πρωτοβουλγαρίας, ὁ Κροῦμος ὁ περίφημος, ὁ τὴν πόλιν ἐλεῖν βουλευόμενος τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο ἀοράτως σφραγισθεῖς, ὅς καὶ ἐξήγαγεν αἱμάτων ὀχετούς διὰ τε τοῦ στόματος, καὶ τῶν ῥινῶν καὶ ὠτῶν αὐτοῦ, καὶ οὕτως ἀνέρρηξεν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν κακοῖς.

² Hirsch 228 и сл.

³ Hirsch 232.

⁴ Hirsch 232.

доброволно отъ Омуртага, но се завърнали следъ около 25 години съ тежка борба въ родината си¹. Затова и съобщенията, че мнозина отъ роднинитѣ на Василия загинали мъченически въ България и че Василий като дете билъ третиранъ много приятелски отъ кана, сж вмъкнати въ текста за да се възвеличи повече Василия и заслужаватъ малко довъррие².

Въ приведеня текстъ отъ Vita Basilii се забелязватъ ясно две различни съставни части: една основа и вмъкнати допълнително части. Тѣзи вмъкнати части се различаватъ много лесно по глаголната форма συνέβη, съ която тѣ сж въведени. Ето тѣзи части: συνέβη μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοὺς τοῦ Βασιλείου γεννήτορας, ἔτι τοῦτον ἐν τοῖς σπαργάνοις ἔχοντας, εἰς τὴν τῶν Βουλγάρων ἀπαχθῆναι γῆν· — καὶ οὕτω συνέβη πολλοὺς τῶν τοῦ Βασιλείου συγγενῶν μαρτυρικῆς εὐκλείας τυχεῖν, ὡς μηδὲ τῆς ἐντεῦθεν σεμνότητος αὐτὸν ἀμοιρεῖν. ἄρτι δὲ ἐπισκεπτομένου θεοῦ κτλ. до края. Въ тѣзи мѣста се говори изключително за Василия и неговитѣ родители. Напротивъ въ основата се разказва за мъченическата смъртъ на Одринския епископъ Мануилъ и на другитѣ отвлѣчени християни. Къмъ вмъкнатитѣ части принадлежи и обяснението: εἰς τὰς πρὸς Ῥωμαίους ἐξυβρίσας σπονδὰς πολέμιον χάρακα τῆ Ἀδριανουπόλει ἐβάλετο, макаръ и да не е въведено съ формулата συνέβη, която въ случая би била излишна. Явно е, че авторътъ на Vita Basilii е заелъ отъ другаде разказа за еп. Мануилъ и го е преплелъ не много умѣло съ разказа за Василия и неговитѣ родители за да прослави, както съ право е забелязалъ Hirsch, още повече императора Василий Македонца.

Сега отъ само себе си изниква въпросътъ, отъ где може да бжде взетъ разказътъ за еп. Мануилъ? За да се отговори правилно на този въпросъ, налага се едно сравнение на разказа за еп. Мануилъ въ Vita Basilii съ този въ Синаксара, понеже тукъ се е запазило, както видѣхме, най-старото и най-пълното известие за мъченическата смъртъ на епископъ Мануилъ.

Synaxarium etc.:
Ἐπεὶ δὲ Κροῦμος, ὁ
τῶν Βουλγάρων ἕξαρχος,

Vita Basilii:
Ἐπεὶ δὲ Κροῦμος ἐκεῖ-
νος, ὁ τῶν Βουλγάρων ἄρ-

¹ Hirsch 232. Обаче не е изключено една частъ отъ плененитѣ християни да сж били освободени съгласно 30 годишния миренъ договоръ (вж. В. Бешевлиевъ *Първобългарски надписи* №21 р. 13 и сл.), а другата частъ, по-голѣмата, да се е завърнала следъ 25 г. Въ такъвъ случай Константинъ Порфирогенетъ е смѣсилъ тѣзи две събития.

² Hirsch 233.

ἐγκρατῆς ἐγένετο τῆς πόλεως, ἐξέβαλεν ἔξω πάντας, χιλιάδας τὸν ἀριθμὸν τεσσαράκοντα· σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ τὸν ἀγιώτατον ἐπίσκοπον ἐκβαλὼν κατὰ τοῦ ἀχένου ὑπὸ γῆν ῥιφέντα πεπάτηκε. Κρούμου δὲ τὸ ζῆν ἀπορρήξαντος, Δούκουμος τὴν ἀρχὴν δέχεται. καὶ αὐτοῦ κατὰ πόδας τεθνηκότος, Δίτζευγος ἄρχων τῶν Βουλγάρων γνωρίζεται, δεινὸς καὶ στυγητὸς· ὃς τὸν μέγαν ἀρχιερέα Μανουήλ μέσον διχάσας καὶ τὰς χεῖρας τοῖς ὤμοις ἀποτεμῶν, βορὰν τοῖς κυσὶ παρέδωκεν· ὃς ἀορασίᾳ πληγείς, ὑπὸ τῶν οἰκείων ἀναιρεῖται, Μουτράγων δὲ τὴν ἀρχὴν δεξάμενος, ἅπαντας τοὺς χριστιανοὺς μὴ πειθομένους τὸν Χριστὸν ἀρνήσασθαι, ἐξ ἀνθρώπων ποιεῖ· καὶ οὕς μὲν δεσμοῖς καὶ στρεβλώσεσιν ὑποβάλλων, οὕς δὲ ἀπανθρώποις αἰκίαις τιμωρούμενος, τῆς παρουσίας ζωῆς ἀπερρήγνυε.

χων, εἰς τὰς πρὸς Ῥωμαίους ἐξυβρίσας σπονδὰς πολέμιον χάρακα τῆ Ἀδριανουπόλει ἐβάλετο, καὶ χρόνον προκαθίσας συχνὸν ὁμολογία ταύτην διὰ τὴν τῶν ἀναγκαίων ἔνδειαν παρεστήσατο, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ πάντας μετὰ καὶ Μανουήλ τοῦ ἀρχιερέως τῆς τοιαύτης πόλεως εἰς Βουλγαρίαν μετήγαγε· ἔνθα τὴν οἰκείαν τῶν Χριστιανῶν πίστιν ἀνόθευτον διασώζοντες ὅτε θαυμάσιος ἐκεῖνος ἀρχιερεὺς καὶ ὁ σὺν αὐτῷ λαὸς πολλοὺς τῶν Βουλγάρων πρὸς τὴν ἀληθινὴν πίστιν μετήγαγον τοῦ Χριστοῦ (. . .) καὶ πολλαχοῦ τὰ τῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας κατεβάλλοντο σπέρματα, τῆς ἐθνικῆς τοὺς Σκύθας πλάνης μεθέλκοντες καὶ πρὸς τὸ τῆς θεογνωσίας μετάγοντες φῶς. ἐφ' οἷς ὄργην κατ' αὐτῶν κινηθεὶς Μουτράγων ὁ τοῦ Κρούμου διάδοχος αὐτόν τε τὸν ἱερώτατον Μανουήλ καὶ πολλοὺς τοὺς ἐπὶ τούτῳ ἐνδεικνυμένους, ὡς οὐκ ἴσχυσε πειράσας πεῖσαι ἀποστήναι Χριστοῦ, μετὰ πολλὰς αἰκίας τῷ διὰ μαρτυρίου θανάτῳ παρέπεμψεν.

Отъ горната съпоставка се вижда, че не липсват между двата разказа допирни точки, които ни даватъ правото да предполагаме, че разказътъ за еп. Маниль у Константинъ Порфирогенетъ и този въ Синаксара иматъ единъ и сжщи изворъ. Това личи и отъ формата на името Мουτράγων

която не е нищо друго освен метатезираната форма на Μουρτάγων в Синаксара. И тукъ както при Менология на Василия, поради съкращаване на първоначалния изворъ нѣкои събития сж били смѣсени. Така поради изпускане на пасажа за Дукумъ и Дицевгъ Константинъ Порфиrogenетъ е направилъ Омуртага наследникъ на Крума и за мжчитель на еп. Мануилъ. Следователно разказътъ за еп. Мануилъ в Vita Basilii сравненъ съ този в Синаксара, като изключимъ обяснението на причината, поради която християнитѣ сж били преследвани в България, не само не ни дава нѣщо ново, но дори ни предава фактитѣ в изопаченъ видъ.

Петиятъ текстъ, взетъ отъ житието на 15-тѣ мжченици, написано отъ Теофилактъ Охридски, не ни съобщава собствено, че Омуртагъ е билъ наследникъ на Крума. Той само ни го представя като неговъ синъ. Освенъ това въпросното житие е написано следъ около 250 години отъ разказванитѣ събития. Следователно приведенитѣ текстъ не може да служи като сигуренъ изворъ за занимаващия ни въпросъ и трѣбва да се остави на страна.

Отъ изложеното до тукъ се вижда, че единствениятъ най-старъ и най-пълненъ изворъ, който ни дава сведения за наследника на Крума, е Цариградския Синаксаръ и, че както сведенията в Синаксара, така и тѣзи в Менология на Василия и в Vita Basilii произхождатъ отъ единъ общъ изворъ. предаденъ най-добре в Синаксара.

Явява се сега въпросъ, кой е този изворъ, който споменатитѣ по-горе текстове предаватъ в различенъ видъ. Този изворъ, може би загубенъ вече, може да бжде или едно попространно житие на одринския епископъ Мануилъ или едно по-подробно описание на мжченическата смъртъ на тѣзи, които сж загинали в България презъ разглежданото време. Последното предположение изглежда най-вѣроятно.

Преди да използваме сведенията на Цариградския Синаксаръ за историята, трѣбва да видимъ, до колко тѣ сж вѣрни.

Споредъ Синаксара Крумъ, поробвайки Тракия и Македония и следъ като достигналъ до Цариградъ, дошелъ и при Одринъ. Това известие се потвърждава напълно и отъ други извори, напр. Theoph. 503²¹⁻²⁵ и Scriptor incertus 344⁹—345¹⁶. Следъ тридневна усилена обсада Одринъ падналъ в ржцетѣ на българитѣ. На това известие в Синаксара, като че ли противоречи следното мѣсто отъ Scriptor incertus 345¹⁶: καὶ εὐρόντες τὴν Ἀδριανούπολιν κρατουμένην παρεκάθισαν· καὶ ποιήσαντες ἡμέρας πολλὰς καὶ μηδὲν ἰσχύσαντες ἀπὸ τοῦ παρακαθισμοῦ, στήσαντες μαγγανικὰ ἐπολέμουν τὸ κάστρον. καὶ δὴ στενωθέντες, μὴ ἔχοντες βοήθειάν ποθεν καὶ ἀποθνήσκοντες τοῦ λιμοῦ, παρέδωκαν ἑαυτοῦς. Обаче думитѣ καὶ ποιήσαντες ἡμέρας πολλὰς καὶ μηδὲν ἰσχύσαντες ἀπὸ τοῦ παρακαθισμοῦ се отнасятъ в сжщность до обсадата на Одринъ

отъ Крумовия братъ, срв. Theoph. 503⁶⁻⁷: Κροῦμμος ἀρθεῖς τῇ νίκῃ, καταλιπὼν τὸν ἴδιον ἀδελφὸν μετὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως πολιορκεῖν τὴν Ἀδριανούπολιν, κτλ., а не до засилената отъ Крума обсада. Думитѣ стήσαντες μαγγανικὰ ἐπολέμουν τὸ κάστρον на Scriptor incertus се отнасятъ до тази засиленна обсада и тя е, която е траела 3 дни. Сжщо така известието на Синаксара: ἐξέβαλεν ἔξω πάντας, χιλιάδαςτὸν ἀριθμὸν τεσσαράκοντα се съгласява съ това на Scriptor incertus 345²¹—346¹: καὶ λαβόντες οἱ Βούλγαροι τὴν αἰχμαλωσίαν πᾶσαν εἰς πλῆθος οὔσαν ἀναρίθμητον, καὶ πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν αὐτῶν, μετόκισαν αὐτοὺς εἰς Βουλγαρίαν ἐκεῖθεν τοῦ Ἰστρου ποταμοῦ. Известието пъкъ за сжществуването на обичая да се тѣпче падналия врагъ (τὸν ἀγιώτατον ἐπίσκοπον ἐκβαλὼν κατὰ τοῦ αὐχένος ὑπὸ γῆν ῥιφέντα πελάτηκε) и у българитѣ се потвърждава отъ следното мѣсто въ Чаталарския надписъ (№ 11)¹⁶⁻¹⁹: ὁ Θεὸς ἀξιόσι τὸν ἐκ Θεοῦ ἄρχονταν μὲ τὸν πόδα αὐτοῦ τὸν βασιλέα καλο[πατοῦντα κтл. Обичаятъ да се убива, а особено да се одушва (Menolog. Basilii: μετὰ σχοινίων ἀπελνίγη) владѣтельтъ, когато го сполети нѣкаква немощъ, напр. слѣпота и др.. макаръ да не е засвидетелствувано отъ друго мѣсто за българитѣ, е известенъ отъ други народи и се е срѣщаль у народитѣ отъ тюркски произходъ хазари и татари¹. Следователно и тукъ Синаксара дава вѣрни сведения. Най-сетне именната форма Μουρτάγων, произлѣзла, може би, отъ Ὁμουρτάγ ἀρχων или κάv, стои най-близко до формата Ὁμουρτάγ въ първобългарскитѣ надписи. А това е още едно доказателство за истинността и старинността на сведенията въ Синаксара.

И така отъ този разборъ на сведенията въ приведения текстъ отъ Синаксара се вижда, че тѣ не сждържатъ нищо невѣроятно и затова заслужаватъ пълно довѣрие.

Видѣхме по-горе, че името Тζόκος, което се срѣща въ Менология на Василия, е стояло сигурно въ първоначалния изворъ и то въ нѣкаква връзка съ Омуртага. Че действително лице съ такова имо е сжществувало въ времето на Омуртага, се вижда отъ единъ първобългарски надписъ (№ 23), въ който се споменува нѣкой си Тζόκος и неговиятъ братъ. По всичко личи, че Тζόκος отъ Менология и Тζόκος отъ надписа сж едно и сжщо лице. Защото малко е вѣроятно да се допусне, че сж сжществували въ едно и сжщо време две различни лица съ почти едно и сжщо име и една и сжща висша длѣжностъ. Въпросниятъ надписъ, който е точно датиранъ съ 820 г., представя по всѣка вѣроятностъ края на нѣкакъв договоръ, въ сключването на който Тζόκος е взелъ важно участие. Това показва,

¹ Вж. за това J. G. Frazer *The Killing of the Khazars Kings* въ сп. Folk—Lore 28 (1917) 382 и сл., W. Radloff *Aus Sibirien* 1 Leipzig 1884, 129 и В. Бешевлиевъ *Гръцки и латински извори за вѣрата на прабългаритѣ*, Известия на Народния Етнографски Музей, год. VIII—IX, София 1929, 167—172.

че той е билъ довѣрено лице на Омуртага. Следователно много е вѣроятно, че тъкмо той да е билъ натоваренъ отъ Омуртага съ важния политически въпросъ, да се справи съ пленниците християни. Дали Тѣокоѣ и Тоѣкоѣ, единъ отъ Крумовитѣ генерали, чието име се срѣща въ Хамбарлийскитѣ Крумови надписи, сж пакъ едно и сѣщо лице, е мжчно да се каже, макаръ да е много вѣроятно.

И така възъ основа на сведенията, които ни дава Цариградския Синаксаръ, ние трѣбва да си представимъ, че работитѣ въ България следъ смъртъта на Крума се развили по следния начинъ.

Следъ внезапната смъртъ на Крума на българския престолъ се възкачилъ навѣрно най-стариятъ му синъ Дукумъ, който следъ нѣколко дни или седмици починалъ. На неговото мѣсто дошелъ по-малкиятъ Крумовъ синъ Дицевгъ, който пръвъ съзрѣлъ опасностъ за българската държава отъ ширѣнето се християнство, проповѣдвано отъ разни пленници, духовни и мирски лица, навѣрно подъ ржководството на одринския епископъ Мануилъ. За да стресни тѣзи нежелани проповедници Дицевгъ наказалъ жестоко водача имъ еп. Мануилъ. Наскоро следъ това Дицевгъ ослѣпѣлъ и билъ одушенъ съ вжжета отъ приближенитѣ си, съгласно старинния първобългарски обичай при такива случаи. Властѣта била наследена отъ третия Крумовъ синъ Омуртагъ, който продължилъ политиката на брата си по отношение на християнитѣ. Той повѣрилъ тѣхното преследване на довѣрения съновникъ Цокъ.

Тѣзи събития сж ставали между 13 априлъ 814 г., когато Крумъ умрѣлъ, и сключването на 30 годишния миренъ договоръ. Споредъ *Vita Basilii* преследването на християнитѣ е станало преди сключването на този договоръ. Това се потвърждава и отъ достигналия до насъ откъслекъ отъ мирния договоръ (№ 21), въ който откъслекъ изрично се споменава, че пленниците християни ще бждатъ възвърнати срещу откупъ. Но дори и да нѣмахме това известие, едва ли би могло да се предполага, че византийцитѣ биха допуснали да останатъ въ България като пленници такива висши духовни лица като Одринския епископъ Мануилъ и да бждатъ убивани мжченически въпрѣки 30-годишния миренъ договоръ, или че българитѣ пкъ биха се осмѣлили да вършатъ това наскоро следъ сключването на мира, което би означавало едно враждебно отнасяне спрѣмо византийцитѣ.

И така кратковременнитѣ царувания на Дукумъ и Дицевгъ се падатъ преди сключването на 30 годишния миръ. За дата, когато е сключенъ този миръ, се приема обикновено 814 г., обаче азъ мисля, че тази дата е много ранна. Защото споредъ *Vita Basilii*, което се потвърждава и отъ *Genesisius ed. Bonn. 12—13* и отъ *Theoph. Contin. ed. Bonn. 24⁹—25¹⁹*, сключването на 30-годишния миръ е било последица

отъ неуспѣшнитѣ походи на Омуртага срещу Византия, които едва ли сж станали непосредствено следъ смъртъта на Крума.¹ Ето защо сключването на мирния договоръ съ всичкитѣ нуждни формалности ще да е станало не по-рано отъ срѣдата на 815 г., а може би и по-късно.

Следователно царуванията на Дукума и Дицевга сж траели около година — година и половина, а такива кратковременни царувания сж могли лесно да бждатъ пропуснати или изпуснати отъ византийскитѣ лѣтописци.

И така на въпроса, кой е билъ наследникъ на канъ Крумъ, отговорътъ ще гласи: Дукумъ, Дицевгъ и следъ тѣхъ Омуртагъ.²

II. Единъ новъ изворъ за вѣрата на първобългаритѣ

Между достигналитѣ до насъ писма на патриархъ Николай Мистикъ се намира и следното (66 писмо):³

Ἀδήλω.

Τέκνον μου ἡγαπημένον πρᾶγμα ἐγένετο ὡς λέγουσί τινες μήτε τῇ δόξῃ πρέπον τῆς πόλεως ταύτης, ἐν ἣ ἅσα τάξις Χριστιανική καὶ πᾶσα εὐσέβεια πολιτεύεται καὶ πᾶσα σοφίας ἀκρότης καὶ ἱερᾶς καταστάσεως ἀκρίβεια, μήτε τὸ ἄλυπον καὶ ἄμεμπτον τῇ ἐκκλησίᾳ παρεχόμενον. Λέγουσι γὰρ τοιαῦτα γενέσθαι οἷα ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ ἐν τοῖς Ἑλλησι πολιτεύεται. αἱ γὰρ διὰ πυρκαϊᾶς καὶ διὰ σφαγῆς τῶν ζώων γενόμεναι συνθῆκαι οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἢ θυσία ἐθνική τε καὶ Ἑλληνική. Μὴ γὰρ μόνον πρὸς τὴν σφαγὴν ἀπλῶς οὕτω καὶ ὡς ἔτυχεν ἀποβλέψης, ἀλλὰ κατανόει ὅτι μυστικωτέρους τινάς ἔχουσι λόγους κατὰ τὴν ἐκείνων ἀθεότητα. Ἐπεὶ διὰ τί μὴ ἀπλῶς τὰ τυχόντα ζῶα σφάζουσιν, ἄλλ' ἐκλέγονται βοῦς καὶ κύνας καὶ πρόβατα; Ὡσπερ οὖν ἡ φρικτὴ τῶν

¹ Вж. също Zonaras ed. L. Pinderi, Bonnae 1897, III 408₆: τοῦ Κρούμου δὲ ἀποβεβιωκότος ἦδη ἕτερος τῆς ἀρχῆς τῶν Βουλγάρων ἐπείληπτο, ὃς πολλάκις ἐν πολέμοις τοῖς πρὸς Ῥωμαίους θραυσθεὶς σπονδὰς πρὸς τὸν τότε κρα- τοῦντα Ῥωμαίων πεποιήτο, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἐλευθερῶσαι συνέθετο, καὶ μέντοι καὶ κατὰ τὰς συνθήκας πεποιήκεν.

² За обичая у Тюркскитѣ народи братъ брата да наследява вж. J. Marquart *Ueber das Volkstum der Komanen* въ *Abhandlungen der königl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Philol.-histor. klasse N. F. Bd. XIII Berlin 1914*, 69 заб. 4.

³ J.—P. Migne *Patrologia Graeca* CXI — Nicolai Constantinopolitani Archiepiscopi epistolarum — Parisiis 1863, p. 263—267.

Χριστιανῶν θυσία ἐκλέγεται ἄρτον καὶ οἶνον καὶ ταῦτα προσφέρει μυστικῶς ἀγιάζουσα τοὺς τελοῦντας, οὕτω καὶ ἐκεῖνα τὰ ζῶα κατὰ τὴν ιδιότητα τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἐκλέγεται εἰς θυσίαν οἰκειοποιοῦντα τοὺς τελοῦντας τοῖς ὑπ' αὐτῶν λατρευομένοις δαίμοσι. Μὴ γὰρ ἀπατάτω ἡμᾶς τοῦτο τὸ παρ' αὐτῶν λεγόμενον, ὡς οὕτως χεθείη τὸ αἷμα· ὅτι ψιλοὶ εἰσι λόγοι. Ἀλλὰ τοῦτο γινώσκειν ὀφείλομεν, ὅτι πρὸς μυστικὴν τινα κατ' αὐτοὺς τὰ γινόμενα αἰτίαν ἔχουσιν τὴν ἀναφορὰν· ἐπεὶ¹ τί ἐκώλυεν ἀπλῶς σχίσαι ξύλον καὶ εἰπεῖν, Οὕτως διατηθεῖν; Τί ἐκώλυεν στρουθίον θῦσαι καὶ εἰπεῖν, Οὕτως τὸ αἷμά μου χεθείη; Ἀλλὰ πυρκαϊᾶς² ἄπτουσιν καὶ ἐκλογὴν ἰδίως ποιοῦνται κυνῶν, καὶ βοῶν, καὶ προβάτων.

Οὐκ ἔδει οὖν τοῦτο γενέσθαι· ἀπηγορευμένον γάρ ἐστι καὶ τοῖς ἱεροῖς κανέσι καὶ τῇ Χριστιανῶν κατ' εὐσεβείᾳ. Ὡς οὖν εἶπον οὐκ ἔδει γενέσθαι· ἐπεὶ δὲ ἐγένετο, δευτέρον ἐστὶν ἀκολουθεῖν τὴν θεραπείαν καὶ ὑποβληθῆναι ἐπιτιμίοις τοὺς εἰς τὸ πρᾶγμα τοῦτο παρατυχόντας, ἵνα μήτε σκάνδαλον τῇ Ἐκκλησίᾳ προσγένηται, καὶ ταραχὴ καὶ ζάλη ἐπιπλέον³ αὐτὴν καταλάβῃ, μήτε μέμψις καὶ ἐν τῇ παρουσίᾳ γενεᾶ καὶ ἐν τῇ μετὰ ταῦτα ἡμῖν τε τοῖς ἁμαρτωλοῖς καὶ τῇ σῆ ἀρετῇ, τέκνον μου ἠγαπημένον, καὶ τοῖς λοιποῖς ἄρχουσι τῆς πολιτείας προστριβῇ. Ὁ φιλόχριστος ἡμῶν βασιλεὺς διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς ἡλικίας καὶ παρὰ Θεῶ καὶ παρὰ ἀνθρώποις τὸ ἄμεμπτον ἔξει, ἡμεῖς δὲ, γίνωσκε, ὅταν δὲ λέγω ἡμεῖς, τὴν Ἐκκλησίαν λέγω, καὶ σὲ καὶ τοὺς λοιπούς τῆς πολιτείας ἄρχοντας, καὶ παρὰ Θεῶ καὶ παρὰ ἀνθρώποις ἐν μέμψει καὶ φαυλισμῷ γενησόμεθα. Σπούδασον οὖν, τέκνον μου τῇ παρὰ Θεοῦ σοι δεδομένη φρονήσει οὕτω διευθετῆσαι τὸ πρᾶγμα, ἵνα μὴ λάβωσιν ἀφορμὴν οἱ φιλόσοφοι καὶ διασύρῃν ἐπιμέλειαν ἔχοντες μέμψεως ἀφορμὴν, ἀλλὰ πολλάκις καὶ τὰ καλὰ πράγματα εἰς τὸ λαιδορεῖσθαι, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ περιδόξῳ πολιτείᾳ, καὶ νῦν καὶ μετέπειτα· ἀλλὰ γνῶσιν ὅτι τὸ μὲν γεγονός, δι' ἀνάγκην ἐγένετο, ἧς αἴτιοι οἱ τοὺς πολέμους ἀγαπῶντες καὶ τὰς σφαγὰς τῶν ἀνθρώπων, λέγω δὴ οἱ θεομίσητοι Βούλγαροι· Ἡ δὲ θεραπεία ἐπηκολούθησεν ἐκ τῆς ὑμῶν εὐσεβοῦς καὶ εὐδιακρίτου φρονήσεως. Τὰ γὰρ κατ' ἀνάγκην γινόμενα συγγνώμῃς ἀξιούται καὶ παρὰ Θεῶ καὶ παρὰ ἀνθρώποις τοῖς εἰδόσι τὰ ἀνθρώπινα

¹ ἐπὶ Patrologia Graeca, ἐπεὶ B. von Arnim.

² πυρκαϊᾶς Patrologia Graeca.

³ ἐπιπλέον Patrologia Graeca.

πράγματα. Καὶ γὰρ πολλάκις διὰ λιμοῦ ἀνάγκην ἀπεγεύσατό τις τῶν ἀπηγορευμένων, εἶτα μετὰ τοῦτο τὴν ὀφείλουσαν θεραπείαν δεχόμενος, οὐδεμίαν ἔχει μέμψιν, ὅτι δι' ἀνάγκην ἀκαθάρτου τινὸς ἀπεγεύσατο. Οὕτως οὖν καὶ τοῦτο, ἐὰν δέξηται θεραπείαν, ἀδιάβλητον διὰ τὴν ἀνάγκην καὶ ἀκατάκριτον. Ἐὰν δὲ μείνη ἀθεράπευτον, οὔτε ἡ παροῦσα γενεά, οὔτε ἡ μετὰ ταῦτα ἐσομένη ἀδιαβλήτους ἡμᾶς καὶ ἀκατακρίτους ἔατουςιν.

На това писмо като новъ изворъ за религията на първобългаритѣ пръвѣ обърна внимание младиятъ славистъ В. von Arnim въ статията си „*Принасяне кучета въ жертва при царь Симеона*“¹. Въпрѣки обичайната църковно-византийска реторика съдържанието и целъта на писмото сж много ясни. Неговиятъ авторъ иска да накара неизвестното високопоставено лице, до което е отправено писмото, да се съгласи да се подложи на епитимия заради извършениѣ езически обреди. Не сж ни ясни обаче следнитѣ четири въпроса, които сж тѣсно свързани съ съдържанието на писмото: 1) Кога е написано това писмо? 2) Какви точно събития има предѣ видѣ писмото? 3) Кой е авторѣтъ на писмото и 4) до кого е било отправено?

Споредъ В. von Arnim писмото е отъ времето на императора Константинъ Порфирогенетъ, патриарха Николай Мистикъ и царъ Симеона, или още по-точно отъ 913—914 г.² Това датирване, както ще видимъ веднага, е неприемливо, понеже се натъква на исторически противоречия. Отъ изразитѣ: κατὰ τὴν ἐκείνων ἀθεότητα, κατὰ τὴν ἰδιότητα τῆς ἀσεβείας τοῖς ὑπ' αὐτῶν λατρευομένοις δαίμοσι и οἱ θεομίσητοι Βούλγαροι, отъ увода на самото писмо, както и отъ самия фактъ, че е извършено езическо жертвоприношение, се вижда ясно, че писмото произхожда отъ времето, когато българитѣ още не сж били възприели християнството. Следователно годината 865 е terminus ante quem за датирването на писмото, т. е. то произхожда отъ предхристиянския периодъ на българската история.

Отъ израза πῦκъ Ὁ φιλόχριστος ἡμῶν βασιλεὺς διὰ τὸ ἀτελεὲς τῆς ἡλικίας καὶ παρὰ Θεῶ καὶ παρὰ ἀνθρώποις τὸ ἄμεμπτον ἔξει личи, че византийскитѣ императоръ, презъ чието царуване е написано въпросното писмо, е билъ непълновъзрастенъ. Следователно нашата най-близка задача ще бжде да подиримъ, кога на византийския императорски престолъ е стояло невръстно дете преди 865 до 815 г., когато е билъ сключенъ 30 годишниятъ миръ между България и Византия. Въ този промеждутъкъ отъ време имаме само единъ такъвъ случай, а именно императорѣтъ Михаилъ III, който е царувалъ отъ 842—867. Следователно авторѣтъ на писмото не може да бжде патриархъ

¹ Въ сп. Български Прегледъ II 1, 91—98.

² п. т. стр. 95.

Николай Мистикъ, който е заемалъ патриаршеския престолъ презъ 901—907 и 911—925 г., а нѣкой другъ патриархъ. Презъ време на малолѣтието на императора Михаилъ III, което е траело отъ 842—856 г., патриаршескиятъ престолъ е билъ заеманъ отъ двама: отъ патриархъ Методий I (843—877) и патриархъ Игнатий (847—858). Отъ тѣзи двама патриарси като най-вѣроятень авторъ на въпросното писмо се явява Игнатий поради следнитѣ причини.

Писателятъ Никитасъ Давидъ ни представя патриархъ Игнатий като човѣкъ, който спазвалъ строго църковния уставъ и християнския редъ и често за тѣхното нарушение укорявалъ и най-високопоставенитѣ лица¹. Така той отказалъ да причасти всемогщия кесаръ Вардасъ за нѣкакви негови семейни скандали. За тази си постѣпка патриархъ Игнатий билъ сваленъ отъ патриаршеския престолъ и на негово мѣсто поставенъ прочутия патриархъ Фотий².

Отъ друга страна византийскиятъ хронистъ Георги Монахъ³ ни съобщава за редица български нахлувания въ Тракия и Македония презъ регентството на императрица Теодора, което траело отъ 842 до 856. Това известие добре се посрѣща съ думитѣ на писмото: τὸ μὲν γεγονός δι' ἀνάγκην ἐγένετο, ἧς αἴτιοι οἱ τοὺς πολέμους ἀγαλῶντες καὶ τὰς σφαγὰς τῶν ἀνθρώπων, λέγω δὴ οἱ θεομίσητοι Βούλγαροι. По всѣка вѣроятность нашето писмо трѣбва да се свърже тъкмо съ тѣзи български нахлувания въ Византия, които сж завършили споредъ патриаршеското писмо съ миренъ договоръ. Споредъ В. Н. Златарски⁴ тѣзи нахлувания сж станали между 847—849. Това предположение посочва отъ своя страна за авторъ на писмото патриархъ Игнатия.

Щомъ като датата на писмото е времето 847—849,

¹ Migne *Patr. Graeca* t. 105 p. 501 sqq.

² Op. cit. 504 sqq.

³ Georg. Mon. ed. Bonn. 821⁷⁻¹³:

Ἐτελεύτησεν δὲ ὁ ἐν ἁγίοις πατριάρχης Μεθόδιος, καὶ χειροτονεῖται ἀντ' αὐτοῦ Ἰγνάτιος, ὁ υἱὸς Μιχαῆλ κουροπαλάτου, τῶν δὲ Βουλγάρων ἐπιδρομὰς ποιοῦντων ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ καὶ ληϊζομένων τὰ τοιαῦτα θέματα, ἡ Θεοδώρα ταξιαῖνα ἐποίησατο, οἱ ἐκ τῶν κάστρων ἐπιτιθέμενοι Βουλγαρίας, σποράδην καὶ κατ' ὀλίγους κουρσεύοντες, ἐφόνεον τοὺτους καὶ ἠχμαλώτευσαν, ὥστε ὑποταγῆναι τοὺς Βουλγάρους ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ.

Leonis Gramm. *Chronographia* rec. J. Bekker, 235³⁻¹⁰:

Ἐτελεύτησεν δὲ ὁ ἐν ἁγίοις πατριάρχης Μεθόδιος, καὶ χειροτονεῖται ἀντ' αὐτοῦ Ἰγνάτιος, υἱὸς Μιχαῆλ τοῦ κουροπαλάτου, τῶν δὲ Βουλγάρων ἐπιδρομὰς ποιοῦντων ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ καὶ ληϊζομένων τὰ τοιαῦτα θέματα, ἡ Θεοδώρα ταξιαῖνα ἐποίησατο, οἱ ἐκ τῶν κάστρων Βουλγαρίας ἐπιτιθέμενοι σποράδην καὶ κατ' ὀλίγους κουρσεύοντες ἐφόνεον τοὺτους καὶ ἠχμαλώτευσαν, ὥστε ὑποταγῆναι τοὺς Βουλγάρους ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ.

⁴ *Извѣстията за българитѣ* и пр. въ Сб.НУК XXIV стр. 45.

то не е мъчно да се определят и до кого е било адресирано. Както е известно за настоящици-регенти на малолѣтния императоръ Михаилъ III сж били отредени: императрицата-майка Теодора, чичо ѝ протوماгистърътъ Мануилъ и логотетътъ Теоктистъ Вриений. Първоначално най-важенъ отъ регентитѣ по чинъ и положение е билъ Теоктистъ и изглежда, че той е представлявалъ официално властта. Едва по-късно неговото мѣсто се заема отъ властолюбивия Вардасъ, братъ на императрицата Теодора. Ето защо напълно естествено се явява мирътъ да е билъ сключенъ отъ византийска страна отъ Теоктистъ Вриений. Отъ следния до сега останалъ неизвестенъ текстъ въ *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae* ed. H. Delehaye, Bruxellis 1902, 347¹⁵⁻²³: διὸ καὶ πρὸς Κωνσταντινούπολιν ἔρχεται (Εὐάρεστος) ἅμα τῷ ἰδίῳ πατρὶ καὶ ξενίζεται παρὰ τινι τῶν ἐν τέλει Βρυεννίῳ, τῇ τοῦ πατρικίου ἐπ' ἐσχάτων τιμηθέντι ἀξία, καὶ συγγενεῖ αὐτοῦ ὑπάρχοντι. Καί τινας ἡμέρας αὐτῷ συγγενόμενος, χρείας καταλαβούσης, ἀποστέλλεται παρὰ τῆς βασιλίδος Θεοδώρας πρέσβυς πρὸς Βουλγάρους ὁ πατρίκιος, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν τίμιον Εὐάρεστον се вижда, че Теоктистъ Вриений е ходилъ като пратеникъ на императрица Теодора въ България. Това отиване на висшия сановникъ въ България е било очевидно въ връзка съ нѣкакво важно политическо събитие, каквото е могло да бжде само сключването на нѣкакъв договоръ. Следователно нашето писмо има предъ видъ високопоставеното лице Теоктистъ и е било отправено очевидно до него.

Мъчно може да се каже съ положителностъ, какъ е попаднало писмото на патриархъ Игнатия всрѣдъ писмата на патриархъ Николаи Мистикъ, безъ да се знае, какъ е произлѣзла сбирката отъ писмата на патриархъ Николая. Все пакъ *a priori* може да се предположи, че липсата на адреса, на всѣкакви имена и присѣтствието на бележката, че императорътъ е непълнолѣтенъ, която е дала поводъ да се приеме, че безименниятъ непълнолѣтенъ императоръ е Константинъ Порфирогенетъ, а отъ тукъ и предположението, че писмото е на Николай Мистикъ, сж улеснили вмъкването на нашето писмо всрѣдъ писмата на Николай Мистика.

Нашето писмо ни дава възможностъ да разрешимъ единъ споренъ въпросъ.¹ При сключването на 30-годишния миръ между българския канъ Омуртагъ и византийския императоръ Лъвъ V българитѣ положили клетвата за спазването на мирнитѣ договори по християнския обичай, а византийцитѣ по българския. Сведения за това събитие ни даватъ, както е известно, три или по-право два извора: 1) Игнати Дяконъ въ биографията на патриархъ Никифоръ. 2) Генесий, който обаче ни предава въ съкратенъ видъ известието на Игнатия

---

¹ В. Н. Златарски *История I*, 434 и сл. и Г. И. Кацаровъ *Клетвата у езическитѣ българи* Сп. Б. А. кн. III (1912) стр. 113—120.

и затова може да се изостави. 3) Продължителът на Теофана.

Между сведенията на Игнатия Дяконъ и Продължителя на Теофана съществува голѣмо противоречие. Ето какво разказва Игнатий Дяконъ:¹ τὰς δὲ φιλοτησίας ἤτοι σπονδάς, ἃς πρὸς τοὺς ἀγγιτέρμονας Οὐννοὺς ἐσπείσατο οὕτως αἰσχυρῶς καὶ ἀκόσμως ἀποπερανθείσας, τίς οὐκ ἂν ἐπιδακρύσοι θερμότατα; ὡς αὐτὸν μὲν τοῖς ἐκείνων, ἐκείνους δὲ τοῖς ἡμετέροις νομίμοις προσχρήσασθαι καὶ οὕτω τὰς πρὸς ἀλλήλους συμβάσεις πιστώσασθαι· ἐν αἷς ἦν ὄρᾱν τὸν βασιλέα Ῥωμαίων χερσὶν ἐκ κύλικος ὕδωρ κατὰ γῆς ἐπιλείβοντα, ἐπισάγματα ἵππων αὐτουργῶς ἀναστρέφοντα, ἱμάντων ἐντρίτων ἀπτόμενον, καὶ χόρτον εἰς ὕψος αἴροντα, καὶ διὰ πάντων τούτων ἑαυτὸν ἐπαρώμενον· ἔθνη δὲ τῶν ἡμετέρων θείων συμβόλων ἀθεμίτοις χερσὶν ἐπιψαύοντα καὶ κατὰ τῆς αὐτῶν δυνάμεως ἐπομνύοντα. Продължителът пъкъ на Теофана ни съобщава следното:² Περὶ δὲ τὴν πίστιν ἐμαίνετο κραταιῶς τοσοῦτον ὡς μὴδὲ θεὸν ὀνομάζειν ἐδόκει τούτῳ καλόν. καὶ γὰρ τὰς τριακοντούτας σπονδάς τοῖς Οὐννοῖς δὴ τούτοις τοῖς καλουμένοις Βουλγάροις ἐνωμότως ποιῶν καὶ εἰρηνικὰς συμβάσεις καταπραπτόμενος, ἐπεὶ δι' ὄρκων ταύτας ἔμελλε βεβαιοῦν τε καὶ ἐμπεδοῦν, οὐ τούτοις δὴ τοῖς ἡμετέροις ἐχρήτο θεὸν καὶ οὐρανίους δυνάμεις ἢ τὴν κατὰ σάρκα γενομένην μητέρα Χριστοῦ τοῦ θεοῦ τῶν λεγομένων τε καὶ πραττομένων ἐφόρους καὶ μάρτυρας, ἀλλ' οἷά τις ψυχὴ βάρβαρος θεοσεβείας ἀφικισμένη κύνας μὲν καὶ οἷς τὰ ἄνομα ἔθνη θύουσιν, ἐχρήτο μάρτυσι τῶν πραττομένων καὶ ἀπέτεμεν καὶ διὰ στόματος ἄγειν οὐκ ἐμυσάττετο εἰς βεβαίωσιν, οἷς ἐκεῖνοι ἐμφορούμενοι, τὴν τῶν Χριστιανῶν δὲ πίστιν ἐκείνοις, μέλλουσί ποτε ἐφ' ἡμῶν διαβιβάζεσθαι πρὸς ἐκείνην, ὡς ἔοικε κατεπίστευσεν. Всички опити да се помирятъ тѣзи две известия сж осждени на неуспѣхъ, понеже е явно, че въ случая се говори за два различни обряда.

Както е известно³ Теофановиятъ продължителъ е използвалъ за съставяне на съчинението си Генесия, като на мѣста го е допълнилъ съ други въ повечето случаи неизвестни извори.⁴ Ако сравнимъ обаче това, което ни съобщава нашето писмо за жертвоприношението съ известието на Теофановия продължителъ, ще забележимъ, че тѣ съ изключение на палене огънь напълно се покриватъ. Следователно съмнението,⁵ което съществуваше относно достовѣрността на Теофановия продължителъ пада и неясността на неговото съобщение се изяснява.

¹ Ignatii diaconi Vita Nicephori въ Nicephori archiep. opuscula historica ed. C. de Boor. Lipsiae 1880, 206²⁸—207⁸.

² Theophanes Continuatus rec. J. Bekker, Bonnae 1838, 31⁸⁻²¹.

³ F. Hirsch *Byzantinische Studien* Leipzig 1876, 175—302, K. Krumbacher *Geschichte der byzantinischen Litteratur* 2 Aufl. München 1897, 348.

⁴ Hirsch 186.

⁵ В. Н. Златарски *История* I 1, 436—437.

Изглежда, че неизвестният Теофановъ продължителъ е допълнилъ Генесиевото известие за сключването на 30-годишния миръ съ това, което е знаелъ за обредитѣ изпълнени при сключването на мирния договоръ, при императора Михаилъ III, като е мислѣлъ, може би, че обредитѣ ще да сж били едни и сжщи и при двата случая.

Любопитенъ е въпросътъ, защо въ единия случай сж били извършени едни обреди, а въ другия случаи други. На този въпросъ обаче мъчно може да се даде за сега задоволителенъ отговоръ.

Споредъ нашето писмо обредътъ при полагането клетва се е състоялъ отъ две части. Най-напредъ, както изглежда, е била запалена клада т. е. огньъ. Споредъ Теофилактъ Симоката тюркитѣ почитали огъня¹, а споредъ Менандра аварскиятъ канъ Баянъ призовавъ божествения небесенъ огньъ да го накаже, ако престѣпи клетвата си². Въ шаманската религия на сибирскитѣ тюркски народи огънятъ заема почетно мѣсто³. Всичко това показва, че огънятъ е билъ на почитъ у тюркскитѣ народи, къмъ които сж принадлежали първобългаритѣ. Следователно отъ нашето писмо може да се заключи, че и българитѣ сж почитали огъня. Може би това заключение трѣбва да се съгласува съ известието на Теофилактъ Охридски, че частъ отъ българитѣ обожавали слънцето, месеца и останалитѣ звезди, т. е. небесния огньъ⁴.

Значението на запаления огньъ при полагање клетва е ясно. Кълнящиятъ се е обричалъ на огнения богъ, т. е. на огнена смъртъ, ако наруши клетвата си.

Втората частъ на клетвения обредъ се е състояла въ заколване на кучета, говеда и овци, при което полагащиятъ клетва е казвалъ: „Οὐτῶ τὸ αἶμα μου χυθείη“. Въ основата си, както е известно⁵, всѣка клетва е магически обредъ, при

¹ Theophylacti Simocattae historiae ed. C. de Boor, Lipsiae 1887, p. 260¹³⁻¹⁵: τιμῶσι τοιγαροῦν οἱ Τοῦρκοι λίαν ἐκτόπως τὸ πῦρ, ἀέρα δὲ καὶ ὕδωρ γεραίρουσιν, ὑμνοῦσι τὴν γῆν.

² Excerpta de legat. ed. C. de Boor, Berolini 1903, 473¹⁷: καὶ ὃς παραυτίκα τοὺς τε Ἀβαρικοὺς ὤμνουν ὄρκους ξίφος σπασάμενος καὶ ἐπαρασάμενος ἑαυτῷ τε καὶ τῷ Ἀβάρων ἔθνει παντὶ ὡς, εἰ κατὰ Ῥωμαίων τι μηχανώμενος γεφυροῦν βουλεύοιτο τὸν Σάον, ὑπὸ ξίφους μὲν αὐτός τε καὶ τὸ Ἀβάρων ἅπαν ἀναλωθείη φύλον, τὸν δὲ οὐρανὸν ἄνωθεν αὐτοῖς καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ θεὸν πῦρ ἐπαφήσειν κτλ.

³ G. Nioradze *Der Schamanismus bei den Sibirischen Völkern* Stuttgart 1925, 28.

⁴ Migne *Patrologia Graeca* t. 126, p. 189, § 28: Οἱ (Βούλγαροι) Χριστοῦ μὲν ὄνομα οὐδ' ἤδεσαν · Σκυθικῇ δὲ ἀφροσύνῃ δουλεύοντες ἠλίω τε καὶ σελήνῃ καὶ τοῖς λοιποῖς ἄστροις · εἰσὶ δὲ, οἱ καὶ τοῖς κυτὶ θυσίας προσέφερον.

⁵ R. Lasch *Der Eid* Stuttgart 1908, 4 и сл. и 27 сл. Chantepie de la Saussaye *Lehrbuch der Religionswissenschaft* I 4 Aufl. Tübingen 1925, 164.

който обаче действието на магията не е насочена срещу друго лице, а срещу самия този, който я извършва, ако той не устои на думата си. Първоначалното значение на принасянето въ жертва кучета е било приобщаването или още по-добре създаването на магическата връзка между този, който се кълне, и закланото куче чрез кръвта като седалище на животинската свръхестествена сила¹. Това първоначално значение е много добре доловено и отъ самия авторъ на писмото, който казва, че жертвоприношението има *μυστικωτέρας τινὰς λόγους κατὰ τὴν ἐκείνων ἀθεότητα* и че жертвоприношението на кучета служи да приобщи *τοὺς τελοῦντας τοῖς ὑπ' αὐτῶν λατρευομένοις δαίμοσι*. Това става още по-разбираемо, ако се вземе предъ видъ, че споредъ Теофилактъ Охридски българитѣ почитали кучетата². Следователно въ случая кучето се принася не като обикновена жертва, а като богъ, както у християнитѣ се принася въ жертва „*хлѣба и виното*“ като „*плътъ и кръвъ Христова*“, за да се създаде въпросната магическа връзка между кълнещия се и божеството. Ето защо и кучешкото жертвоприношение е имало първоначално чисто сакраментално значение. Въ последствие обаче това жертвоприношение е било използвано, както изглежда, въ смисълъ, че тукъ се касае за подражателна магия, т. е. каквото става съ животното сега, нека да стане по подражание същото съ този, който престъпи клетвата си³. На това схващане сочатъ думитѣ: *Οὕτω τὸ αἶμα μου χυδεῖη*. Говедата и овцетѣ, до колкото ми е известно, сж били обикновени жертвени животни въ вѣрата на тюркскитѣ народи. Така Теофилактъ Симоката ни съобщава, че тюркитѣ принасяли на върховния си богъ въ жертва коне, говеда и овци⁴. Може би и въ нашия случай говедата и овцитѣ да сж били принесени въ жертва на върховния първобългарски богъ Тангра. При обсадата на Цариградъ отъ Крума се съобщава също така, че Крумъ принесълъ въ жертва и много добитъкъ, навѣрно пакъ говеда и овци⁵.

Обичаятъ да се разсичатъ кучета при полагане клетва се е срѣщаль у куманитѣ, маджаритѣ и моравскитѣ славяни⁶.

¹ Lasch op. cit. 10 и сл., 17 и сл., Chantepie de la Sausaye op. cit. 90 и сл.

² Вж. заб. 4 на стр. 25.

³ Lasch op. cit. 51.

⁴ Theophylact. Simocat. ed. de Boor, p. 260¹⁵⁻¹⁷: *προσκυνοῦαι δὲ μόνως καὶ θεὸν ὀνομάζουσι τὸν πεποικῶτα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. τοῦτῳ θύουσιν ἵππους καὶ βόας καὶ πρόβατα.*

⁵ Scriptor incertus *de Leone Bardae* ed. J. Bekker, Bonnæ 1842, 342²⁻⁴: *καὶ ποιήσας ὁ Κροῦμμος θυσίαν κατὰ τὸ ἔθος αὐτοῦ ἔξανεи τῆς Χρυσῆς πόρτης ἔθυσεν ἀνθρώπους καὶ κτήνη πολλά.*

⁶ Lasch op. cit. 51.

Споредъ 67 отговоръ на папа Николай българитѣ имали обичай да полагать клетва предъ мечъ¹. Този видъ клетва се е практикувалъ навѣрно въ всѣкидневния животъ като полесна и по-ефтина, докато по-горе разгледаната, въ много важни случаи, както е напр. сключването на миренъ договоръ.

III. Сведенията на Цариградския Синаксаръ за българската история

Въ *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae e codice Sirmondiano nunc Berolinensi adiectis Synaxariis selectis opera et studio Hippoliti Delehaye*. Bruxellis 1902 се намиратъ между многото известия за нашитѣ земи презъ римската епоха и нѣкои нови сведения за българската история презъ VIII—IX в. За съжаление тѣзи сведения сж останали неизвестни до сега у насъ. За да обърна вниманието на специалиститѣ върху тѣхъ и за да ги направя по-леко достъпни, ще ги приведа въ хронолигически редъ съ кратки бележки въ следващитѣ редове:

P. 865₂₉—866₅: Οὗτος, ἐξερχομένου τοῦ βασιλέως Οὐάλεντος πρὸς τὸν κατὰ τῶν Βουλγάρων πόλεμον, προσελθὼν „Τὰς ἐκκλησίας τοῖς ὀρθοδόξοις ἄνοιξον“, εἶπεν, „ὦ βασιλεῦ, καὶ νικήσεις τὸν πόλεμον“. Ὡς δὲ οὐκ ἔπειθεν, ἀλλ’ εἰς θυμὸν κινήθεις: „Υποστρέφοντός μου“, φησὶν ὁ βασιλεύς, „παρέξεις τούτων τὰς εὐθύνας“, — „Εἰ ἐπιστρέψεις“, εἶπεν ὁ ὅσιος, „οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοὶ κύριος ὁ Θεός· συνάψεις γὰρ τὸν πόλεμον καὶ φεύξεις ἔμπροσθεν τῶν ἐχθρῶν σου καὶ ζῶν πυρὶ καταναλωθήσῃ.“ ὁ καὶ γέγονεν.

Въ приведения откъслекъ става дума за сражението между готи и римляни при Одринъ на 9 августъ 387 г., въ което сражение, както е известно, загиналъ и самиятъ императоръ Валенсъ. Очевидно въ нашия текстъ готитѣ сж замѣнени съ българитѣ, което показва, че въпросното мѣсто е редактирано въ посетнешно време, когато българитѣ се били настанени вече на Балканския полуостровъ.

P. 918₁₈₋₂₉: Τοῦ οὖν βασιλέως (Ἰουστινιανοῦ) διὰ τὴν ἄμετρον ἀταξίαν καὶ πλημμέλειαν ἐκπεσόντος τῆς βασιλείας καὶ τὴν ρῖνα καὶ

¹ Вж. В. Бешевлиевъ Гръцки и латински извори за вѣрата на прабългаритѣ въ Известия на Народния Етнографски музей год. VIII—IX, София 1929, 158—159 и 184—187 и Lasch op. cit. 67 и сл.

τὴν γλῶτταν τμηθέντος καὶ ἐν Χερσῶνι καθ' ὑπερορίαν σταλέντος ἐκεῖθεν τε ἀποδράντος καὶ τὴν τῶν Βουλγάρων ὑποδυσάμενου ἰσχὺν καὶ τοῖς τείχεσι Κωνσταντινουπόλεως προσβαλόντος καὶ δόλῳ πείσαντος τὸν τε πατριάρχην καὶ τὴν σύγκλητον ἐλθεῖν καὶ ὑποδέξασθαι αὐτόν, εἶτα καταψευσάμενου τῶν ὄρκων οὓς προέτεινε προτεθέντος τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ τῶν πανσέπτων εὐαγγελίων καὶ τοῦ δεσποτικοῦ σώματός τε καὶ αἵματος.¹

За споменатата тукъ помощъ оказана отъ българския владѣтель Тервель на императора Юстиниана за завладѣването на бащиния му тронъ, ни даватъ точни и по-подробни сведения византийскитѣ хронисти Никифоръ Патриархъ (ed. de Boor 41₂₅—43₂₅) и Теофанъ (ed. de Boor 374₁—375₁) и лексикографътъ Свидасъ (ed. A. Adler 483₂₀₋₂₉).

P. 902₂₆₋₂₈: Προσβαλόντες² δὲ καὶ τοῖς Βουλγάροις, ἔπεσον ὑπ' αὐτῶν Σαρακηνοὶ τὸν ἀριθμὸν δισμύριοι ·

P. 896₅₅₋₅₇: καὶ τοῖς Βουλγάροις³ δὲ συμβαλέσθαι ᾠκονόμησεν (ἢ θεομήτωρ) καὶ δισμυρίους Ἀγαρηνοὺς κατασφαγῆναι καὶ τὰ πλοῖα αὐτῶν ἄλλο ἀλλαχοῦ διασκεδάσασα ἀφανισμῶ τελείῳ παρέπεμψεν.

Презъ 717 г. арабитѣ обсадили Цариградъ по суша и море. На обсаденитѣ дошли на помощъ българитѣ, които нанесли страшно поражение на арабитѣ и, може би, макаръ това да не се съобщава изрично въ изворитѣ, благодарение тъкмо на българската намѣса Цариградъ и Балканския полуостровъ е билъ спасенъ отъ арабитѣ. Въ случая българската победа, може би, е изиграла сжщата роля както тази на Карлъ Мартель презъ 732 между Поатие и Туръ за християнския Западъ. До сега за това събитие имахме само известието на хрониста Теофанъ (ed. de Boor 397₂₈₋₈₀): συνῆψε δὲ πρὸς αὐτοὺς πόλεμον καὶ τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος, καί, ὡς φασιν οἱ ἀκριβῶς ἐπιστάμενοι, [ὅτι] κβ' χιλιάδας Ἀράβων κατέσφαξαν и косвената бележка на Никифоръ Патриарха (ed. de Boor 55₂₁₋₂₅): γράφει πρὸς Σισίννιον πατρίκιον τὸ ἐπὶ κλην Ῥενδάκιον, πρὸς τῇ τῶν Βουλγάρων διατρίβοντα χώρα παρὰ βασιλέως τηνικαῦτα ἀποσταλέντα ὡς ἂν συμμαχίαν παρ' αὐτῶν κατὰ τῶν Σαρακηνῶν λήψοιτο, ὅπως αὐτῶ τοῖς κατὰ γνώμην συμπράξειεν, κτλ.

¹ A. Tougard *De l'histoire profane dans les actes grecs des Bollandistes* Paris 1874, 20 V и 22 VI.

² προσβαλόντες Codex Berolinensis 219.

³ Βουλγαρίοις Codex Parisiensis 1587.

Р. 355₁₆₋₂₀: Παραδόξως γὰρ τῶν Σκυθῶν ἐπιστρατευσαμένων ἐν τῇ ἐσπέρα, ἐν τάχει ἀποστελλεται ὁ νεόνυμφος (Χριστόφορος) τοῖς βαρβάροις ἀντιπαραταξόμενος· ὃς κατὰ τὴν πρώτην προσβολὴν τῷ θανάτῳ παραπέμπεται.

Ако въ приведения текстъ подь оі Сκυθοί трѣбва да се разбирагь българитѣ, то той ни съобщава за военни действия на българитѣ въ времето на византийския императоръ Львъ III Исавриеця или още по-вѣроятно въ времето на неговия синъ Константинъ V Копронимъ.¹

На страници 191—193 се разказва съвсемъ на кратко най-важното изъ живота на светеца и чудотвореца Йоаникий и между другото се съобщава и следното събитие:

Р. 192₁₇₋₂₃: καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας πεφθακώς (Ἰωαννίκιος), τῷ μγ' ἔτει τῆς αὐτοῦ ἡλικίας κατὰ Βουλγάρων ἐστράτευσεν· οὓς κατακόψας καὶ τοὺς ὁμοφύλους διασώσας ἐπ' ὄψεσι τοῦ βασιλέως καὶ ἀπωσάμενος τὴν ἐκ τῆς νίκης ταμειυομένην αὐτῷ παρὰ τοῦ κρατοῦντος δόξαν τε καὶ τιμὴν, καταλαμβάνει τὸ ὄρος κτλ.

Споредъ откъслека походътъ срѣщу българитѣ, въ който взелъ участие светецътъ Йоаникий, е станалъ, когато той е билъ на 43 години. А въ началото на житието се казва, че Йоаникий се е родилъ на 4-та година отъ царуването на императора Львъ IV, т. е. презъ 744 г. Следователно походътъ е станалъ презъ 787 г. Обаче въ края на житието се казва, че светецътъ умрѣлъ на 94 години и то на третия день следъ смъртта на Патриархъ Методий I, която се пада презъ 847 г. Въ такъвъ случай походътъ ще е станалъ презъ 796 г. Коя отъ тѣзи две дати е вѣрна или дали изобщо нѣкоя отъ тѣхъ е вѣрна, не може да се каже съ положителность. Наистина презъ 796 г. българскитѣ и византийскитѣ войски се срещнали, но споредъ Теофана² не дошло до сражение. Напротивъ сражения между българи и византийци сж ставали презъ 791 и 792 г. Пакъ споредъ Теофана³ и дветѣ сражения не донесли победа на византийцитѣ. Обаче споредъ приведения откъслекъ излиза, че византийцитѣ сж победили. Въ това отношение новиятъ изворъ се съгласува съ Симеонъ Логотеть⁴, който предава, че византийцитѣ победили презъ 792г.

¹ Вж. В. Н. Златарски *История* I 1, 200 и сл.

² ed. de Voog 470₁₀₋₂₁.

³ ed. de Voog 467₆₋₂₁ и 467₂₇—468₇.

⁴ Златарски *История* I 1, 243₂ и *Извѣстията за българитѣ* и т. н. Сб. НУК XXIV, 26—

Навѣрно събитията сж изопачени въ Синаксара съгласно тенденцията, която се влага въ житието, че светецътъ не е дириль слава, макаръ да се е отличилъ въ сражението срещу българитѣ. Въ всѣки случай едно е положително, че приведенитѣ откъслекъ има предъ видъ сражение, станало между българитѣ и византийцитѣ въ времето на канъ Кардамъ и императора Константинъ VI.

P. 844₂₁—344₃₅: τῆ αὐτῆ ἡμέρᾳ ἐγένετο ὁ πόλεμος εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ ὁ θάνατος Νικηφόρου τοῦ βασιλέως καὶ ἄλλων πολλῶν, ἰνδικτιῶνος δ' ἡμέρας ζ'.

A. p. 342₂₁—344₃₅: Νικολάου μοναχοῦ τοῦ ἀπὸ στρατιωτῶν, διήγησις ὠφέλιμος. ὁ ἐν ἀγίοις πατὴρ ἡμῶν Νικόλαος στρατιώτης γέγονε· καὶ Νικηφόρου τοῦ βασιλέως ἐκστρατεύσαντος κατὰ τῶν¹ Βουλγάρων, ἐξῆλθε καὶ αὐτὸς σὺν τῷ στρατοπέδῳ. Καὶ διερχόμενος πρὸς ἐσπέραν κατέλυσεν ἐν πανδοχείῳ· καὶ συνδειπνήσας τῷ πανδοχεῖ καὶ προσευξάμενος, ἀνεκλίθη πρὸς ὕπνον. καὶ περὶ δευτέραν ἢ τρίτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἢ τοῦ ὑποδεξαμένου αὐτὸν θυγάτηρ, σατανικῶ ἔρωτι τρωθεῖσα, ἔνυξε τὸν δίκαιον πρὸς αἰσχρὰν μίξιν ἐφελκομένη. Ὁ δὲ ἅγιος πρὸς αὐτήν· „Παῦσαι, γύναιον², τοῦ σατανικοῦ καὶ ἀθέσμου ἔρωτος καὶ μὴ θελήσης χρᾶναι τὴν παρθενίαν σου, κάμῃ τὸν ταλαίπωρον εἰς ἄδου πέταυρον ἀγαγεῖν.“ Ἡ δὲ πρὸς μικρὸν ἀνεχώρησε, καὶ μετ' ὀλίγον ἔλθουσα πάλιν ὥχλει τὸν δίκαιον. Ὁ δὲ ἅγιος ἀπεπέμψατο αὐτήν τὸ δεύτερον ἐπιστύψας σφοδρῶς. Ἡ δὲ πάλιν ἀναχωρήσασα, ἐκβακχυομένη τῷ ἔρωτι ὑπέστρεψε πρὸς αὐτόν. Τότε ὁ ἅγιος λέγει πρὸς αὐτήν· „Ταλαίπωρε καὶ πάσης αἰσχύνης καὶ ἀναιδεΐας πεπληρωμένη, οὐχ ὀρᾷς ὅτι οἱ δαίμονές σε ταρασσουσιν, ἵνα καὶ τὴν ψυχὴν σου εἰς κόλασιν ἐμβάλωσι καὶ τὴν παρθενίαν σου διαφθείρωσι καὶ γέλωσ καὶ ὄνειδος πᾶσι καὶ τῇ συγγενείᾳ σου ἀποκαταστήσωσί σε; οὐ βλέπεις ὅτι κἀγὼ ὁ ἐλάχιστος πρὸς ἔθνη βάρβαρα καὶ πόλεμον καὶ αἱμάτων ἐκχύσεις πορεύομαι, τοῦ Θεοῦ ἐνδυναμοῦντός με;“ Ταῦτα καὶ ἕτερα τοιαῦτα προσειπὼν αὐτῇ, ἀπεπέμψατο· καὶ ἀναστὰς καὶ προσευξάμενος, εἶχετο τῆς ὁδοῦ. Καὶ τῇ ἐπελθούσῃ νυκτὶ ὑπνοῦντος αὐτοῦ, ὀρᾷ ἑαυτὸν εἰς εὖοπτον τόπον ἰστάμενον, καὶ

¹ (ὁ ἐν—τῶν) οὗτος ἦν ἐπὶ τῆς βασιλείας Νικηφόρου στρατιώτης τὴν τύχην. τοῦ οὖν βασιλέως ἐκστρατεύσαντος κατὰ **Mv**.

² φησι παῦσαι γόνοι **Mv**.

πλησίον αὐτοῦ δυνάστην τινὰ καθεζόμενον καὶ τὸν δεξιὸν πόδα τῷ ἀριστερῷ ποδὶ ἐπικείμενον ἔχοντα, καὶ φησι πρὸς αὐτόν· „Βλέπεις ἑκατέρου μέρους τὰ στρατεύματα; „Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· „Ναί, κύριε, ὁρῶ ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι συγκόπτουσι τοὺς Βουλγάρους.“ Καὶ λέγει ὁ φαινόμενος πρὸς τὸν δίκαιον· „Βλέψον πρὸς ἡμᾶς.“ Καὶ προσβλεψάμενος, εἶδεν αὐτὸν τὸν δεξιὸν πόδα τῇ γῆ προσερείσαντα καὶ τὸν ἀριστερὸν ἐπάνω τοῦ δεξιοῦ ἐπιθέμενον. Οὗ γενομένου, περιβλεψάμενος πάλιν ὁ δίκαιος πρὸς τὸ στρατόπεδον, βλέπει τοὺς ὑπεναντίους ἀφειδῶς συγκόπτοντας τοὺς Ῥωμαίους. Καὶ μετὰ τὸ παύσασθαι τὴν συγκοπὴν¹, λέγει ὁ καθήμενος τῷ στρατιώτῃ· „Κατανόησον ἀκριβῶς τὴν συγκοπὴν τῶν σκηνωμάτων καὶ λέγε μοι, τί τὸ ὁρώμενον.“ Ὁ δὲ περιβλεψάμενος, εἶδε πᾶσαν τὴν φαινομένην αὐτῷ γῆν νεκρῶν σωμάτων πεπληρωμένην, καὶ μέσον πάντων μιᾶς κοίτης λιβαδιαίαν χλοεράν. Καὶ λέγει αὐτῷ· „Κύριε, πᾶσα ἡ γῆ τῶν ἀφειδῶς κατακοπέντων Ῥωμαίων πεπληρωμένη ἐστὶν ἐκτὸς μιᾶς κοίτης.“ Τότε ὁ φαινόμενος φοβερὸς εἶπε τῷ στρατιώτῃ· „Καὶ τί λογίζῃ εἶναι αὐτό;“ Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· „Ἰδιώτης εἰμί, κύριε, καὶ οὐ γινώσκω.“ Καὶ πάλιν πρὸς αὐτὸν ὁ φοβερὸς· „Αὕτη ἡ γυμνὴ λιβάς, ἣν ὄρᾳς μιᾶς κοίτης ἔχουσιν μῆκος, σὴ ἐστὶ καὶ ἐν αὐτῇ ὄφειλες συγκοπῆναι μετὰ τῶν συστρατιωτῶν σου καὶ τεθῆναι ἐν αὐτῇ καὶ ἀναπληρῶσαι τὸ λείπον· ἐπεὶ δὲ τῇ παρελθούσῃ νυκτὶ τὸν τρίπλοκον ὄφιν, τὸν εἰς αἰσχρὰν μίξιν τρισσῶς προσπαλαίσαντα καὶ ἀποκτεῖναι μέλλοντα², εὐφυῶς ἀπὸ σοῦ ἀπετίναξας, ἰδοὺ σὺ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐκ τῆς συγκοπῆς ταύτης ἠλευθέρωσας καὶ τῆς λιβάδος³ τὴν στρωμνὴν ἄμοιρον πεποίηκας καὶ τὴν ψυχὴν σὺν τῷ σώματι ἔσωσας. Λοιπὸν οὔτε φυσικὸς θάνατός σου κυριεύσει ἐὰν γνησίως⁴ μοι δουλεύσης.“ Ταῦτα ἑωρακῶς⁵ σύντρομος γενόμενος, διϋπνίσθη⁶ καὶ ἀναστὰς προσηύξατο. Καὶ ὑποστρέψας μιᾶς ἡμέρας ὁδοῦ διάστημα ἀνῆλθεν εἰς ὄρος· Καὶ προσευχόμενος ἐδέετο τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ στρατοπέδου. Καὶ εἰσελθὼν ὁ βασιλεὺς εἰς τὰς κλεισούρας τῆς Βουλγαρίας, ἀνῆλθον οἱ Βούλγαροι εἰς τὸ ὄρος, ὀλίγους ἐάσαντες εἰς παραφυλακὴν, πεντεκαίδεκα χιλιάδες⁷ μικρόν τι πλεῖον ἢ ἔλασσον· οὗς καὶ κατασφάζαντες οἱ Ῥωμαῖοι, ἐματαιώθησαν· ἀσυστρόφως γὰρ τῇ χώρᾳ προσρυέντες, μικροῦ πᾶσα ἡ τῶν Ῥωμαίων παράταξις φόνου ἂν ἐγεγόνει⁸ παρανάλωμα, σὺν τῷ βασιλεῖ Νικηφόρῳ. Τότε ὁ δίκαιος

¹ τῶν σκηνωμάτων add. **Mv.**

² θέλοντα **Mv.**

³ στιβάδος **Mv.**

⁴ σὺ add. **Mv.**

⁵ ἔκθαμβος καὶ add. **Mv.**

⁶ διυπνιοθεῖς **Mv.**

⁷ χιλιάδας **M, Mv.**

⁸ ἐγένετο **Mv.**

τῆς ὀπτασίας ἀναμνησθεὶς καὶ τῷ Θεῷ εὐχαριστήσας, ὑπέστρεψεν ἐκεῖθεν κλαίων καὶ ὀδυρόμενος· καὶ ἀπελθὼν ἐν μοναστηρίῳ, ἔλαβε τὸ ἅγιον σχῆμα καὶ τῷ Θεῷ γνησίως δουλεύσας ἐπὶ χρόνους ἱκανοὺς γέγονε διακριτικώτατος καὶ μέγας πατήρ.

B. p. 846₄—848₉: Τῆ αὐτῆ ἡμέρα (26 ἰουλιῷ) ἡ ἀνάμνησις τῶν ἐν Βουλγαρία τελειωθέντων χριστιανῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ βασιλέως· Ὅς τῷ ἐννάτῳ χρόνῳ τῆς αὐτοῦ βασιλείας κατὰ Βουλγάρων ἐξελθὼν μετὰ πάντων τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ὅλης ἐταιρείας ἅμα καὶ τῷ υἱῷ Σταυρακίῳ καὶ Μιχαῆλ τῷ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρῷ, συμβαλὼν τούτοις καὶ κατὰ κράτος ἠττήσας καὶ τροπώσάμενος νίκην κατ' αὐτῶν περιφανεστάτην ἤρατο. ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ οὖν νίκη τὴν φρένα κούφην ἔχων, ἐπαρθεὶς ἐκάθητο τρυφαῖς καὶ πότοις σχολάζων, τῶν πραγμάτων ἡμεληκῶς. Τοῦτο τοὺς περιλειφθέντας Βουλγάρους ἀναθαρσῆσαι¹ ἐποίησε· καὶ μιᾶ² τῶν νυκτῶν³ τοῖς Ῥωμαϊκοῖς ἐπιπεσόντες στρατεύμασιν αὐτὸν τε βασιλέα ἅμα καὶ τῇ συγκλήτῳ πάσῃ, ἀφυλάκτοις οὔσι, κατέσχον καὶ πολὺν φόνον ἐν αὐτοῖς εἰργάσαντο, μὴ φεισάμενοι ὅσον τὸ εἰς αὐτοὺς ἦκον μηδενός, μηδ' αὐτοῦ τοῦ βασιλεύοντος. Ἐντεῦθεν⁴ ὅσοι μὲν καιρίας τὰς πληγὰς ἐδέξαντο, αὐτίκα τοῦ βίου μεθίσαντο·⁵ ὅσοι δὲ μὴ θανασίμους πάνυ, κατὰ τῶν δασυτέρων χωρίων ἐχώρουν· ὅσοι δὲ ζῶντες ἐλήφθησαν, μυρίαὶς αἰκίαις καὶ βασάνων ιδέαις ἐπάλαισαν⁶ μὴ ἀνασχόμενοι⁷ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξομώσασθαι καὶ τῇ Σκυθῶν προσελθεῖν θρησκεία. ὡς δὲ οἱ μὲν ἐπέκειντο τὸ ἑαυτῶν ἐφετὸν ποιῆσαι καὶ τὸν Χριστὸν ἐξαρνήσασθαι αὐτοὺς ἀναγκάζοντες, οἱ δὲ σφοδρῶς ἀντείχοντο καὶ θανεῖν μᾶλλον ἢ προδοῦναι τὴν εὐσέβειαν ἰσχυρίζοντο, πολυτρόποις καὶ χαλεπαῖς βασάνοις ὑπεβλήθησαν. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ξίφει τὰς κεφαλὰς ἐτμήθησαν, οἱ δὲ δι' ἀγχόνης τῆς παρούσης ζωῆς ἐξερράγησαν, ἄλλοι βέλεσι κατατρωθέντες πυκνοῖς τῶν τῆδε μετέστησαν, ἕτεροι φρουραῖς καὶ λιμῷ⁸ καταδικασθέντες, οὕτω τὸν βίον κατέλυσαν, τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἀναδησάμενοι.

¹ ἀναφθαροῦσαι S.

² (ἐξελθὼν-μιᾶ) ἔχοτρατεύσας καὶ τούτους προσβαλὼν τὰ μὲν πρῶτα νίκην περιφανεστάτην κατ' αὐτῷ ἤρατο τὰ δὲ μετὰ ταῦτα οὐ σιγῆς μόνον ἀλλὰ θρήνων ἄξια ἐδρῶντο μιᾶ γὰρ D.

³ ἄφνω D.

⁴ (αὐτὸν — ἐντεῦθεν) κτείνουσι τὸν βασιλέα καὶ πολλοὺς, ἄλλους τῶν ἐν τέλει καὶ D.

⁵ μεθίστανται D.

⁶ (καὶ — ἐπάλαισαν) καθυπεβλήθησαν.

⁷ γὰρ add. D.

⁸ λιμῷ τε καὶ δίεψι D.

C. p. 838⁴⁵⁻⁵⁷: Ἡ ἀνάμνησις τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ τελειωθέντων ἀδελφῶν ἡμῶν. Ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ βασιλέως, ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ πατρὸς Σταυρακίου, ἐνάτῳ χρόνῳ τῆς αὐτοῦ βασιλείας, συνέβη πόλεμον συμβαλεῖν Ῥωμαίοις μετὰ Βουλγάρων. Καὶ δὴ τοῦ βασιλέως κατὰ κράτος νικήσαντος καὶ νίκην κατ' αὐτῶν περιφανεστάτην ἀραμένου, εἶτα τῇ νίκῃ ἐπαρθέντος καὶ τρυφαῖς καὶ πότοις σχολάζοντας, οἱ περιλειφθέντες Σκυθοβούλγαροι ἐν νυκτὶ τῷ Ῥωμαϊκῷ ἐπιπεσόντες στρατεύματι, αὐτόν τε τὸν βασιλέα καὶ τὴν σύγκλητον πᾶσαν καὶ τὸν στρατὸν ἀφυλάκτους ὀρῶντες ὄντας ἐκράτησαν· καὶ πολὺν φόνον ἐν αὐτοῖς εἰργάσαντο μὴ φεισάμενοι μηδενὸς μηδ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως. Ἐντεῦθεν ὅσοι μὲν καιρίας πληγὰς ἐδέξαντο, αὐτίκα τοῦ βίου μετέστησαν· ὅσοι δὲ μὴ θανασίμους, δασυτέρων ὀρέων δραζάμενοι διεσώθησαν· ὅσοι δὲ ζῶντες ἐλήφθησαν, μὴ ἀνασχόμενοι τὸν Χριστὸν ἀρνήσασθαι — εἰς τοῦτο γὰρ ἠναγκάζοντο παρὰ τῶν ἀθέων, οὕτω γὰρ αὐτὸν ἐπέγνωσαν — πολυτρόποις καὶ χαλεπαῖς βασάνοις καὶ θανάτοις ὑπεβλήθησαν, οἱ μὲν ξίφει τὰς κεφαλὰς ἐτμήθησαν, οἱ δὲ σχοινίοις τούς τραχήλους δεθ·έντες καὶ κρεμασθ·έντες ἐπνίγησαν, ἄλλοι μέλεσι κατατρωθέντες ἐξέψυξαν, ἕτεροι φρουραῖς καὶ λιμῶ καταδικασθέντες τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἀνεδύσαντο.

D. 792¹³⁻²⁴: Νικηφόρος δὲ τῆς βασιλείας δραζάμενος, δομέστικον αὐτὸν (Πέτρον) τῶν ἱκανάτων προεστήσατο, ὅθεν καὶ ἐν Βουλγαρίᾳ τοῦτον ἠγάγετο. Τοῦ δὲ πολέμου συρραγέντος, τὰ μὲν πρῶτα ἀνὰ κράτος οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς Βουλγάρους νικῶσι, τὰ δὲ μετὰ ταῦτα καλὸν παραδραμεῖν· τοῦ γὰρ μακαρίου μετὰ τῶν πενήκοντα ἀρχόντων κρατηθέντος καὶ καθειρχθέντος πρὸς τὸ τιμωρηθῆναι, νύκτωρ ἐπιφανεῖς αὐτοῖς ὁ ἅγιος Ἰωάννης, ὁ ἐπὶ τὸ στήθος τοῦ Χριστοῦ ἀναπεσών, ἐλυτρώσατο τῶν δεσμῶν μέχρι τῆς Ῥωμαίων ἐξαγαγῶν γῆς.

Първият приведенъ текстъ (А), макаръ и печатанъ, не бѣше известенъ до сега. За съществуването обаче на този разказъ споменава още сръбскиятъ патриархъ Арсеній Черноевичъ въ пжтописа си, гдето съобщава, че въ старинната църква въ Баба-Ески билъ погребанъ блаженниятъ войнъ Николай, който въ похода на Никифора противъ бѣлгаритѣ ималъ нѣкакво чудесно видение, „ѣкоже пишеть въ прологу“¹.

¹ *Дневникъ патр. Арсенія Чернојевића о путовању у Јерусалим 1683. године* въ Гласник српског ученог друштва, кн. XXXIII, Београд 1872, стр. 189. Вж. и Иречекъ *История* изд. Славчевъ, стр. 102.

Вторият текст (В) е останалъ сѣщо неизвестенъ до сега на българскитѣ историографи. Третиятѣ текстъ (С) е използванъ отъ В. Н. Златарски,¹ но не въ гръцкия оригиналъ, а въ славянски преводъ, достигналъ въ два преписа, отъ които единиятѣ се намиралъ въ Погодиновската сбирка въ бившата Петроградска публична библиотека и е издаденъ отъ П. А. Сырку², а другиятѣ се пази въ библиотеката на Сръбската Академия и е издаденъ отъ В. И. Ламанскій³. Последниятѣ текстъ (D) е използванъ сѣщо отъ Златарски⁴, обаче споредъ текста въ Acta Sancta Sanctorum Julii I p. 258 D, който гласи така :

Μετὰ Νικηφόρου τοῦ βασιλέως ἐν Βουλγαρία παραγίνεται. Γενομένου δὲ πολέμου, τὰ μὲν πρῶτα Ρῶμαῖοι τοῦς Βουλγάρους ἀνακράτως νικῶσι. Τὰ δὲ μετὰ ταῦτα, καλὸν παραδραμεῖν· ἠττήθησαν γὰρ, καὶ σὺν πεντήκοντα ἄρχουσι κατασχεθεῖς ὁ Μακάριος, εἶρκθη πρὸς τῶν Βουλγάρων, ἀποτίθεται τιμωρηθήσομενος. Εὐχομένων δὲ αὐτῶν ἐφίσταται αὐτοῖς νύκτωρ Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστῆς καὶ Θεολόγος, καὶ τῶν δεσμῶν λυτροῦται, καὶ τῇ Ρῶμαίων ἀποκαθίστησι γῆ.⁵

Къмъ приведенитѣ текстове по съдържание принадлежи и следниятѣ текстъ взетъ пакъ отъ Acta Sancta Sanctorum Julii V p 484:

Ἡ ἀνάμνησις τῶν ἐν Βουλγαρία τελειωθέντων Χριστιανῶν, ἀδελφῶν ἡμῶν ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ βασιλέως κατὰ Βουλγάρων ἐκστρατεύσας, καὶ τούτους προβαλῶν, τὰ μὲν πρῶτα νίκην περιφανεστάτην κατ' αὐτῶν ἤρατο. Τὰ δὲ μετὰ ταῦτα οὐ σιγῆς μόνον, ἀλλὰ θρηνοῦ ἄξια ἐδρῶντο. Μιᾶ γὰρ τῶν νυκτῶν ἄφνω τοῖς Ῥωμαίοις ἐπιπεσόντες στρατεύματι, κτείνουσι τὸν βασιλέα, καὶ πολλοὺς ἄλλους τῶν ἐν τέλει· Καὶ ὅσοι μὲν καιρίας τὰς πληγὰς ἐδέξαντο, αὐτίκα τοῦ βίου μεθίστανται· ὅσοι δὲ μὴ θανασίμους πάνυ, κατα τῶν δυσητόρων ἐχώρουν χωρίων· ὅσοι δὲ ζῶντες ἐληφθησαν, μυρίαὶ αἰκίαις καθυπεβλήθησαν. Μὴ ἀνασχόμενοι γὰρ τὸν κύριον ἡμῶν Ι. Χ. ἐξωμόσασθαι, οἱ μὲν ξίφει τὰς

¹ *История* I 1, 408 и сл.

² *Время и жизнь патриарха Евѳимія Терновскаго* Петроградъ 1899, 462, заб.

³ *О нѣкоторыхъ славянскихъ рукописяхъ въ Бѣлградѣ, Загребѣ и Вѣнѣ* Петроградъ 1864,

⁴ *История* I 1, 258 заб. 3.

⁵ Вж. сѣщо Tougard *De l'histoire profane* 30 XI.

κεφαλὰς ἐτμήθησαν· οἱ δὲ ἀγχόνης τῆς παρούσης ζωῆς ἐξερράγησαν. Ἄλλοι βέλεσιν καταθρωθέντες πυκνοῖς τῶν πῆδῃ μετέστησαν, ἕτεροι φρουραῖς λιμῶτε καὶ δίψει καταδικασθέντες οὕτω τὸν βίον κατέλυσαν, τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἀναδυσάμενοι.¹

Този текстъ е билъ използванъ отъ Златарски², който обръща внимание и на арабския му преводъ въ т. н. Арабски синаксарь.³

Ако сравниме помежду имъ всички приведени текстове (А, В, С, D, Е и F), ще забележиме следното: 1) Текстъ С представя съкращение отъ В, което е направено следъ приемането на християнството отъ българитѣ или текстъ С е билъ допълнително редактиранъ следъ тази дата. 2) Текстъ F е също съкращение отъ В, обаче той се придържа по-точно о думитѣ на В. 3) Текстъ D е почти еднакъвъ съ текстъ Е. 4) Докато текстоветѣ BCF и DE иматъ известни допирни точки по отношение на разказа за събитията въ България, текстътъ А стои на страна.

Дали текстоветѣ А и В представятъ отъ своя страна съкращения на други по-подробни разкази или житията не може да се каже, макаръ това да е много вѣроятно.

Приведенитѣ текстове даватъ за катастрофалното поражение на императора Никифоръ нѣкои подробности, които липсватъ у Теофана, нашия главенъ изворъ за това сражение. Така споредъ текстъ А, когато императорътъ Никифоръ навлѣзълъ въ клисуритѣ на България, българитѣ заели планината, като оставили единъ отредъ отъ около 15,000 души за примамка въ долината. Този самоотверженъ отредъ билъ избитъ отъ византийцитѣ, но при все това успѣлъ да ги задържи, докато останалата българска войска заградила византийскитѣ войски. Ако разказаното е вѣрно, постѣпката на този отредъ може да се сравни съ тази на спартанцитѣ при Термопили.

Следъ първитѣ си успѣхи императорътъ Никифоръ помислилъ, че е победилъ окончателно българитѣ, и споредъ текстъ В се отдалъ на веселие и гуляй, безъ да се грижи повече за войната. Обаче българитѣ, които чакали само удобния моментъ, се окуражили още повече отъ това и презъ една отъ ноцитѣ нападнали византийската войска, отъ която

¹ Вж. и Tougard *De l'histoire profane* 32 XII.

² *История* I 1, 409 заб.

³ Вж. А. Васильевъ *Арабскій синаксарь о болгарскомъ походѣ императора Никифора I* въ „Новый сборникъ“ статей въ честь проф. В. И. Ламанскаго, Петроградъ 1905, 361—362.

голъма частъ безпощадно избили, други изловили като пленници, а трета успѣла да се скрие въ близкитѣ гори. Плененитѣ византийци българитѣ карали на сила да се откажатъ отъ християнството и да приематъ българската вѣра. Забележително е това желание на българитѣ да налагатъ своята религия на пленниците. Може би въ случая се касае предимно за новопокръстени езичници. Тѣзи отъ пленниците, които отказвали да сторятъ това, били наказвани съ смъртъ, било чрезъ отсичане на главата, било чрезъ обѣсване, било чрезъ застрелване съ стрели. Византийскитѣ писатели Никита Хониятъ¹ предава, че куманитѣ следъ Калояновата победа надъ Балдуина при Одринъ презъ 1205 г. принесли въ жъртва на боговетѣ си най-красивитѣ пленници, като ги обѣсили. Може би и обѣсването на пленниците ромеи отъ българитѣ следъ Никифоровото поражение да е било сжщо жъртвоприношение.

Въ текстъ В българитѣ се наричатъ скити въ израза τῆ Σκυθῶν θρησκεία, срв. Σκυθική ἀφροσύνη у Теофилактъ Охридски² за вѣрата на българитѣ, а въ текстъ С Σκυθοβούλγαροι, което наименование въ славянския преводъ е предадено съ каггы вългаре или оугръхъ вългаре³. Това погрѣшно предаване на гръцкия оригиналъ е дало поводъ за излишни предположения⁴.

На стр. 302₃₋₈ въ краткитѣ животописни бележки за Св. Лука Новий се съобщава между другото и следното: Ὅτε οὖν ὁ Βουλγαρικὸς πόλεμος ἐκινήθη, τότε καὶ τοῦτο (= Λουκᾶ) εἰς τὴν ἐκστρατείαν εἶλκεν ἢ τῶν κρατούντων πρόσταξις. Συρραγέντος δὲ τοῦ ἀνυποστάτου ἐκείνου πολέμου καὶ πολλῶν μυριάδων καταπεσουσῶν, αὐτὸς βία περισωθεὶς τὸν μονήρη βίον ὑπέρχεται.

299₃₄₋₃₆: Ὅτε οὖν ὁ Βουλγαρικὸς πόλεμος ἐκινήθη, εἴλκεται καὶ οὗτος (= Λουκᾶς) τῆ τῶν κρατούντων προστάξει, χρόνων ἡ' ὑπαρχων· βία δὲ τοῦ πολέμου περισωθεὶς, πάντων καταπεσόντων, τὸν μονήρη βίον ὑπέδω, κτλ. Съ ὁ Βουλγαρικὸς πόλεμος се означава тукъ похода на царъ Симеона въ Елада презъ 920 г.⁵ Това известие обаче

¹ Nicetae Choniatae *historia* rec. J. Bekker, Bonnæ 1835, p. 816: Σκύθαι τε γὰρ τὰ ἐν ποσὶν ἐπιόντες ἕκειρον καὶ τινὰς τῶν κάλλει διαπρεπῶν αἰχμαλώτων μετὰ μαστίγωσιν τοῖς ἑαυτῶν ἐπέθυσαν δαίμοσιν ἀναρτήσαντες. За начина на убиването вж. E. Klein *Der Ritus des Tötens bei den nordischen völkern* въ *Archiv f. Relig.* XXVIII 1930, 166 и сл. и K. Meuli *Scythica* въ *Hermes* 70 (1935) 141 заб. 7.

² Migne *Patrologia Graeca* t. 126 p. 189 § 28.

³ Вж. В. Н. Златарски *История* I 1.409—410.

⁴ П. т. 410.

⁵ За този походъ вж. В. Н. Златарски *История* I 2, 405—407.

на Синаксара нѣма за насъ особено значение, понеже до насъ сж достигнали по-пространни жития за св. Лука Новий, отъ които приведенитѣ текстове представятъ съкращения.¹ Съ това завършватъ известията за българската история въ Цариградския Синаксаръ.

---

¹ Вж. N. A. Βέης, Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Βουλγάρων ὑπὸ τὸν τζάρον Συμεὼν καὶ τὰ σχετικὰ σχόλια τοῦ Ἀρέθα Καισαρείας въ сп. Ἑλληνικά 1 (1928) 337—370, срв. Известия на историческото дружество въ София, кн. XI—XII (1931—1932), 351—360. Вж. сжщо и В. Н. Златарски *История* 2, 406 заб. 1 и *Migne Patr. Graeca* CXI 449 С.